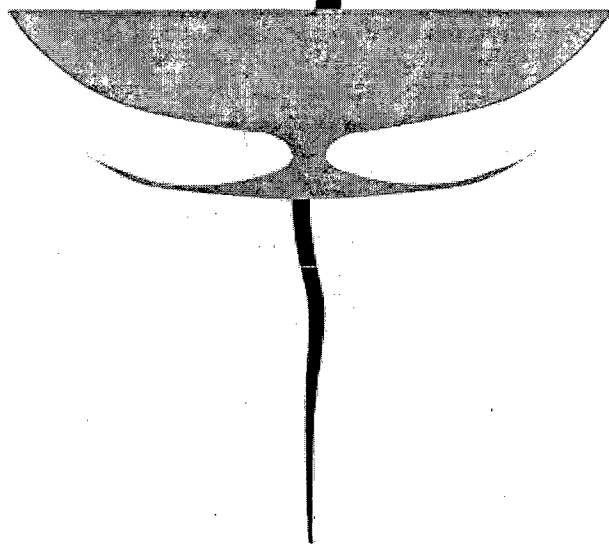

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX
CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Bulletin 110

**Mei/mai 2006
Jaargang/Année 55**

Redacteur

Apr. G. Gilias

Inhoud - sommaire

H. Leupe	Verslag najaarscongres te Mechelen	1
H. Leupe/G. Vercruysse	Compte rendu de la réunion d'automne à Malines	3
Chr. De Backer	De medaille "Carmen Francés" (Madrid)	5
J. Lemli	Apotheker "Adriaan De Vadder"	7
Chr. De Backer	De klanten van "Adriuanus De Vadder"	15
G. De Munck	Charles-Auguste Frainkin	33
G. Gillias	De geneeskundige commissie en haar visitaties	56
Mededelingen		74
Errata		75
Overlijden		76

VERSLAG NAJAARSCONGRES TE MECHELEN OP 8 EN 9 OKTOBER 2005

Apr. H. Leupe

Dit najaarscongres vond plaats te Mechelen, een van onze mooiste culturele steden. Voor de 46 ingeschrevenen was het een aangenaam weerzien in het nieuwe Novotel in het centrum van de stad.

Om 14 u 40 mocht de voorzitter de eerste spreker inleiden: niet minder dan onze ouderdomsdeken apr.L. De Causmaecker. Zoals we dat van hem gewoon zijn besprak hij een spirituele studie namelijk "Het verband tussen Margareta van Oostenrijk en Maria Magdalena met de zalfpot". Hij verklaarde "elkaars spiritueel evenbeeld". Margareta van Oostenrijk heeft een moeilijk en zwaar beproefd leven gehad, dat zij met moed en christelijke overtuiging gedragen heeft. De vele legendes over Maria Magdalena wijzen in de zelfde richting. Het is geen toeval dat boven op het praalgraf van Margareta van Oostenrijk, in de prachtige kloosterkerk te Brou (Bourg en Bresse), in Bourgondië, een beeld staat van Maria Magdalena met de zalfpot. Daarna ging de spreker dieper in op de inhoud van de zalfpot. Waarschijnlijk ging het hier vooral over olies en reukwaren zoals de nardusolie en de opopanax, waarvan de spreker ons een staaltje reukwaar gaf.

Hierna volgde prof.em. Lemli met een degelijke historische studie over apr. Adriaan De Vadder (1634-1693) van Leuven, die de eretitel van pedel aan de faculteit van de geneeskunde te Leuven kon bemachtigen. Het was een boeiende functie die ook een beetje hoogmoed gaf, hetgeen we konden merken aan de evolutie van zijn handtekening..

De studie van apr. P. De Mees werd, wegens ziekte, voorgelezen door apr.Gilias en was een samenvatting over de bijdragen i.v.m hygiëne gepubliceerd in 30 jaar Revue Médicale van de Leuvense universiteit einde 19 eeuw (na 1870). Men wist blijkbaar nog altijd niet dat dr. Semmelweis van Budapest en L. Pasteur in Frankrijk bewezen hadden dat de abnormale hoeveelheid sterfgevallen in gemeenschappen te wijten was aan het gebrek van ontsmetten van instrumenten, handen, compressen, linnen e.a. De antiseptica waren te duur en hadden een te slechte reuk. Gelukkig zal dat geleidelijk verbeteren door het gebruik van benzofenol.

De laatste lezing op zaterdag ging over beeldhouwer en apotheker Fraikin, geboren te Herentals in 1817. Collega De Munck vertelde over zijn bewogen leven en gaf een lijst met het overzicht van zijn kunstwerken: 35 beelden in het museum te Herentals, 9 standbeelden, 34 borstbeelden en 11 grafmonumenten. Iedereen heeft er wel één in zijn streek, te beginnen met de beelden op het hoofdportaal van het stadhuis te Brussel. Deze romantische beeldhouwer haalde zijn diploma van apotheker toen hij 18 jaar oud was maar keerde zo vlug mogelijk terug naar zijn eerste liefde: de beeldhouwkunst, en met een

prachtig resultaat.

Na de Algemene Ledenvergadering op zondag waar de echtgenote van Jope Van Gelder zaliger, Katia Vermeulen zijn plaats in het bestuur zal innemen, werd postuum de medaille van professor Carmen Francés van de Universiteit te Madrid, aan prof. Vandewiele verleend in aanwezigheid van zijn dochter.(zie p.5).

De voorzitter bracht een korte laudatio over prof. Vandewiele, die volgens zijn eigen woorden "in stilte de kostbaarheden van ons apothekersverleden te boek heeft gesteld".

Daarna vertelde prof. Beukers hoe het kruidenboek van Dodoens in Japan terecht kwam en er zeer belangrijk werd in de kruidenstudie.

Charles Libert gaf een overzicht over de kracht of soms niet erkende waarde van de farmacopees vanaf de Oostenrijkse FC die Margareta van Oostenrijk zonder succes oplegde aan de Mechelse apothekers, tot de Nationale Farmacopees die wel een kracht van wet hadden, en de controles, niet meer door stadsdokter en magistraten, maar door echte staatsinspecteurs.

Prof. De Backer liet zijn vele waardevolle opzoekingen over Mechelse apothekers voorlezen door apr. G.De Munck. Eens te meer een diepgaande studie die een aanvullende bijdrage leverde in het overzicht van zijn "Geschiedenis van de apothekers in België".

Daarna volgden dia's door apr. Vercruyssen gemaakt op zijn reis in de streek van Montpellier, Carpentras e.a. en apr De Munck vervolgde met prentjes gemaakt in enkele oude apotheken en musea in de streek van Schleswig-Holstein.

Daarna volgde het middagmaal en een bezoek aan de tentoonstelling over "Dames met klasse".

Weer een geslaagd, gezellig en leerzaam congres.

H. Leupe
Holdestraat 2 bus 3/1
B-8760 Meulebeke

Compte rendu de la réunion d'automne à Malines les 8 et 9 octobre 2005

Ph. H. Leupe / ph. G. Vercruysse.

La réunion d'automne eut lieu à Malines, une des plus belles villes culturelles de Belgique. Heureuses retrouvailles des 46 inscrits qui s'installèrent au tout nouveau Novotel du centre ville. Le président présenta le premier orateur à 14H.40. A tout seigneur tout honneur, notre doyen d'âge L. De Causmaecker entama la journée. Son exposé teinté d'humour portait sur « La relation entre Marguerite d'Autriche et Marie-Madeleine au pot à onguent ». Il souligna leur ressemblance spirituelle. Marguerite d'Autriche vécut des moments lourds et difficiles, supportés avec courage et conviction chrétienne. Les nombreuses légendes concernant Marie-Madeleine vont dans le même sens. Ce n'est pas par hasard que Marie-Madeleine figure sur son tombeau princier dans la magnifique église de Brou (Bourg en Bresse). L'orateur développa le contenu probable du récipient. Il s'agissait principalement d'huiles et de parfums comme le nard et l'opopanax, dont on fit passer un échantillon odorant dans la salle.

Le professeur Lemli lui succéda par une solide étude historique du pharmacien Adriaan De Vadder (1634-1693), qui se vit attribuer le titre de pedel (sorte de maître des cérémonies) de la Faculté de Médecine de Louvain. Cette fonction assez prenante lui monta un peu à la tête, ce que l'on remarque en voyant l'évolution de sa signature.

L'étude du pharmacien P.Mees, absent pour maladie, lue par le président G.Gilijs, est un long parcours des prescriptions d'hygiène parus en 30 ans dans la Revue Médicale de l'Université de Louvain à la fin du 19ème siècle. Après 1870 on n'avait toujours pas compris que le docteur Semmelweis de Budapest et Louis Pasteur en France avaient démontré qu'un grand taux de mortalité dans les communautés médicales était du au manque de désinfection des instruments, des mains, des compresses et tissus. Les antiseptiques étaient onéreux et sentaient mauvais. L'emploi du benzophénol permit progressivement une heureuse amélioration.

La dernière communication du samedi fut consacrée au sculpteur et pharmacien Fraikin, né à Herentals en 1817. Le confrère Guy De Munck nous présenta une vie bien remplie et un aperçu de son œuvre : 35 sculptures du musée d'Herentals, 9 statues, 34 bustes et 11 monuments funéraires. Toutes les régions du pays en possèdent à commencer par les statues de l'entrée principale de l'hôtel de ville de Bruxelles. Ce sculpteur romantique obtint son diplôme de pharmacien à l'âge de 18 ans mais retourna dès que possible à ses anciennes amours : la sculpture.

Dimanche 9, après l'Assemblée Générale des membres, au cours de laquelle Katia Vermeulen, veuve de notre regretté confrère Jope van Gelder, prit place dans le comité, la médaille du professeur Carmen Francés de Madrid fut attribuée à titre posthume au professeur

L.Vandewiele, en présence de sa fille. Le président prononça un court éloge du lauréat qui suivant ses propres paroles « a déployé silencieusement sous forme de livre les trésors de notre passé pharmaceutique ».

Le professeur Beukers révéla l'importance de l'œuvre botanique de Dodoens au Japon qui devint la base de la recherche botanique de ce pays.

Charles Libert s'étendit longuement sur le poids et la valeur, souvent ignorés du pharmacien, des pharmacopées depuis la pharmacopée autrichienne que Marguerite impose sans succès aux pharmaciens malinois, jusqu'aux pharmacopées nationales qui eurent effectivement force de loi et les contrôles non plus fait par les médecins et magistrats de la ville mais par de vrais inspecteurs d'Etat.

Le professeur C.De Backer fit lire son étude magistrale des pharmaciens malinois par le pharmacien G.De Munck. Travail très fouillé et apport important à son « Histoire des pharmaciens de Belgique ».

Le pharmacien G.Vercruysse projeta quelques images pharmaceutiques de Carpentras à Montpellier et le pharmacien De Munck suivit avec des diapositives de pharmacies anciennes et de musées du Schleswig-Holstein.

Après le déjeuner tout le monde se rendit à l'exposition des Deux Marguerites, Dames de Qualité.
Ce fut une réunion très réussie, agréable et riche d'enseignements.

H.Leupe
Holdestraat 2 bus 3/1
B-8760 Meulebeke

POSTHUME OVERHANDIGING VAN
DE MEDAILLE CARMEN FRANCES (MADRID)
AAN DR. APR. L.J. VANDEWIELE († 2004)
TE MECHELEN OP 9 OKTOBER 2005.

Toespraak door Prof. Dr. Christian De Backer,
Lid van de *Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie*.

Prof. Dr. apr. Maria del Carmen Francés Causapé is professor aan de *Universidad Complutense de Madrid*, en bezet als titularis de leerstoel *Geschiedenis van de Farmacie en Farmaceutische Wetgeving*, dit in het *Departement van Farmacie en Farmaceutische Technologie van de Faculteit Farmacie*.

Zij is tevens lid van de *Koninklijke Nationale Academie voor Farmacie* te Madrid en heeft sinds de jaren '80, talrijke boeken en artikelen op haar naam staan. Zij is promotor van verschillende doctoraten en was geruime tijd voorzitter van de *Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie*, tot 2001, voorafgaande Prof. Dr. W.-D. Müller-Jahncke (Univ. Heidelberg).

Professora Carmen Francés Causapé stichtte in 1998 een jaarlijkse ereprijs van 300 euro (*The "Carmen Francés" Award on History of Pharmacy*) toe te kennen aan de houders van een doctoraat op het gebied van de geschiedenis van de farmacie.

Ook een andere distinctie heeft zij gecreëerd door het instellen van een Medaille van Verdienste in Geschiedenis van de Farmacie. Deze is bestemd voor het geheel van het wetenschappelijk werk van een belangrijke personaliteit op het gebied van de geschiedenis van de farmacie.

Met deze medaille heeft zij terecht het oeuvre van wijlen Dr. apr. Leo Jules Vandewiele (1910 - 2004) willen eremerken, waarvoor wij haar van harte dankbaar zijn. Thans zal deze medaille postuum aangeboden worden aan Dr. Apr. Leo Jules Vandewiele in persoon van zijn dochter Bea Leroy Vandewiele. Ik ben gelukkig, mevrouw, Leroy, dierbare Bea, u deze medaille in naam van de schenkster, professora Maria del Carmen Francés Causapé, hier plechtig tijdens de bijeenkomst van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie te Mechelen, te mogen overhandigen.

De uitreiking van de medaille (of penning, zo men wil) ging gepaard met de overhandiging van een oorkonde *Diplome Médaille Carmen Francés*, verleend te *Endinburg 23 June 2005* en ondertekend *Prof. Dr. Carmen Francés*.

De zwaar in de hand liggende bronzen medaille vertoont aan de voorzijde in het veld een vrouwenhoofd, licht naar links kijkend met een klimmend opschrift: EN HISTORIA DE LA FARMACIA AL MERITO. De keerzijde stelt het zaadhuis van een papaver voor.

Opschrift in het veld: MEDALLO / M.C.F. Onderaan klimmend omschrift: MADRID 1998. De medaille is gegoten.

De kunstenaar die de medaille goot is de Fransman Philippe Arnault (jaargang 1957) een gediplomeerd leerling van de Ecole Nationale des Beaux-Arts de Paris. Hij was van 1982 tot 1984 pensionaris *de la casa de Velasques de Madrid*.

Terloops wijs ik hier op de medaille die de 70-jarige Dr. L.J. Vandewiele in 1981 verkreeg van de A.P.B. als hoofdredacteur van het Farmaceutisch Tijdschrift voor België (1970-1981) en waarop hij afgebeeld staat, opgenomen door mijn collega André Despretz (†) in diens boek *Academia Gandavensis in Nummis. Penningen die betrekking hebben op de Gentse Universiteit. Met medewerking van R. Blansaer, C. Dekesel, G. Dewulf*. Universiteit Gent. Uit het Verleden van de RUG Nr. 39. Red. K. De Clerck (Gent, Numismatica Gandavensis, 1997) pp. 131-132. De medailleur was David Lorein (jaargang 1925). Leo Vandewiele verkreeg toen bij zijn verjaardag ook een Liber Amicorum.

Nog te vermelden zijn volgende verkregen eretekens die ik uit zijn eigen curriculum vitae haal: Medaille van verdienste van het Oostvlaams Apothekersgild (KOVAG), 1957 ; de Ferchl-medaille (Oostenrijk) ; de Schelenz-Plakette (Duitsland) ; Urdang-medaille (VSA) ; Medaille van de Accademia Italiana di Storia della Farmacia ; Erepenning van de Rijksuniversiteit Gent.

Prof. Dr. Chr. De Backer.
Sint-Martens-Latem

APOTHEKER ADRIAAN DE VADDER (1634-1693), PEDEL VAN DE FACULTEIT GENEESKUNDE VAN DE LEUVENSE UNIVERSITEIT*

*Lezing gehouden tijdens het congres van de Kring te Mechelen
op 8 en 9 oktober 2005

Prof. em dr. J. Lemli

Inleiding

Door A. Meulemans werd in 1978 in het archief van de stad Leuven een belangrijk document voor de geschiedenis van de farmacie ontdekt:¹ een register met de schulden van het cliënteel van apotheek De Vaddere. Dit "Schuldt-boeck" was het voorwerp van een uitgebreide studie. Een bundel andere documenten² eveneens afkomstig van apotheker De Vaddere werden niet nader onderzocht maar bevatten belangrijke gegevens in verband met het sociale leven van deze vooraanstaande apotheker en in het bijzonder met zijn activiteit als pedel van de universiteit. Deze gegevens samen met deze van voornoemde studie laten toe meer licht te werpen op het leven van een apotheker in de 17^e-eeuw. 8 januari 1642 wereldkundig maakte.

Adrianus De Vaddere, Medicinae Baccalaureus et Pharmacopola
Adriaan De Vaddere, geboren in 1634, was de zoon van Joannes (1612-1639) en Magdalena Baerts (1617-1685). Zijn vader is op jeugdige leeftijd overleden in zijn ouderlijk huis "*Den Gulden Draeck*".^{3,4} Zijn moeder huwde dan in 1640 met Joannes Colibrant die zij ook overleefde. Zij woonde dan met haar twee dochters in het Klein Begijnhof waar ze werd begraven.⁵ De grootvader Adrianus (1581-1646) was vermoedelijk brouwer omdat het huis "*Inden Gulden Draeck*" bestond uit een woonhuis en een brouwerij.⁶ Hij was armenmeester van St. Geertrui en was gehuwd met Catharina Vandermeren.⁷ Zijn vader Joannes woonde in 1597 bij de Vismarkt (op Craenendonck) in het huis "*Berghen*". Hij was biertapper en leverde bier.⁸

Onze Adriaan begon zijn middelbare studies toen hij 12 jaar oud was en werd ingeschreven als minorennis in het matrikel van de universiteit.⁹ Hij behaalde de titel van Baccalaureus medicinae en werd op een niet nader gekend tijdstip apotheker. Hij noemt zichzelf pharmacopola universitatis lovaniensis, hetgeen niet strookt met de werkelijkheid aangezien deze graad niet bestond aan de universiteit. Door het behalen van de graad van baccalaureus zoals de meeste apothekers toen te Leuven, werd hij echter suppoost van de universiteit waardoor hij vrijgesteld werd van accijnzen op bier en wijn en onder de jurisdictie viel van de mildere rectorale rechtbank.¹⁰

Adriaan huwde in 1658 de 21 jarige Barbara De Blehem, dochter van de Diestenaar Erasmus Blyhem, smid en poorter (1604-1689) van Leuven en Petronella Begynenmaecker.¹¹

Waarschijnlijk vestigde hij zich als apotheker in 1659 omdat in dat jaar zijn "Schuldt-boeck" begint. Waar de officina gevestigd was is niet gekend. Vermoedelijk eerst in de Naamsestraat en later

¹ A. Meulemans en L.J. Vandewiele. Het "Schuldt-boeck" van de Leuvense apotheker Adriaan de Vaddere (1634-1693). *Farmaceutisch Tijdschrift voor België* 1978; 55:287-309.

² De bundel documenten n° 7167 van het Stadsarchief Leuven is een verzameling rekeningen, voorschriften, kladschriften van brieven, losse aantekeningen en geschriften in verband met de uitoefening van het beroep van apotheker en van pedel door A. De Vadder. Enkele documenten werden reeds vermeld in de studie 1.

³ De gegevens in verband met de genealogie werden ons welwillend verstrekt door de heer Edmond Willems, waarvoor onze oprechte dank.

⁴ Parochieregister Sint-Geertrui (b:11.923, f:268). "den 9 july is begraven in de kercke, Jan Devadder wonende omtrent de seven hoeken in de Kalkoen maer hij is in onze parochie gestorven, in zijn vaders huys, te weten inden Gulden Draeck, en is begraven in de kercke van de paters Augustijnen waervan wij die rechten hebben gehadt op die oude maniere" 1639.

⁵ Zelfde register (b:11.925, f:8). "Joufvrouw Magdalena Baerts weduwe van Colibrant, moeder van Anna Maria ende Elisabeth Colibrant Begijnhen van dit Begijnhoff bij de welcke de voors. Magdalena was woonende in dit Begijnhoff is alhier gestorven den 15 octobris 1685 ende aldaer begraeven inde kercke int midden achter ontrent de stedenen van haere dochter." Beide uittreksels ons medegedeeld door de heer Edmond Willems waarvoor onze oprechte dank.

⁶ A. Meulemans. Huizen en straten van het Oude Leuven. Deel I, n° 937. *Jaarboek Leuven Historisch Genootschap XLII*, 2004.

⁷ Parochieregister Sint Geertrui (b:11.919, f:105)

⁸ W. Boonen. Geschiedenis van Leuven, 1593-94. Bijlage telling 1597-98: p.325. Leuven 1880.

⁹ A. Schillings. Matricule de l'Université de Louvain 1962. Vol.VI, p. 464, n°9. "Adrianus de Vaddere Lovaniensis, minorennis pro quo prestitit juramentum Petrus Janssens" 4 oktober 1646.

¹⁰ E. De Maesschalck, in: De apotheker te Leuven van 1269 tot heden", p.62. AVLO, Leuven 1993.

¹¹ Stadsrarchief Leuven n° 7523 f° 243v°.

¹² A. Meulemans en L.J. Vandewiele, op. cit. p.287.

¹³ Stadsarchief Leuven n° 3357

¹⁴ A. Schillings, op. cit. p.470 N° 381

¹⁵ De vijzel, vroeger in het bezit van prof. F. Ranwez, nu in de verzameling Tuypens, is beschreven in: Wittop-Koning, "Nederlandse Vijzels", p. 102; Catalogus van de tentoonstelling "Zeven eeuwen Farmacie te Leuven" 1982. Een afbeelding ervan op de kaft van de catalogus van de tentoonstelling "Het Artistiek Farmaceutisch Testimonium int soete lant van Waes" 1970.

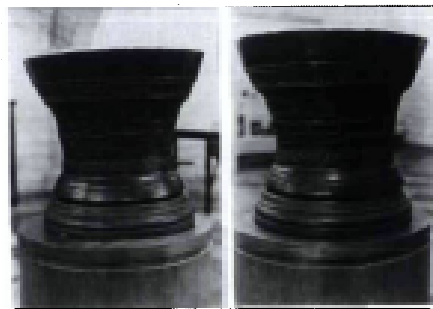
¹⁶ A. Meulemans in: L.J. Vandewiele, Geschiedenis van de Farmacie in België, 1981, p.216. Dubbele Lovensche Almanak, 1881: Onbekend geschilderd glas met opschrift in den pand der Irlandsche Predikheeren te Loven. De anonieme bezitter van een tekening van het wapen vermeldt de volgende tekst van notaris Mintart: "Op heden den 17^{en} septembris 1682, hebben wij onderschreven

(zeker in 1676) in de Diestsestraat.¹² Volgens de telling van 1690 woonden in een huurhuis in de Dorpstraete (Diestsestraat) de Dominus Bedel de Vadder, suppoost, en de Dominus apotheker Immens, suppoost.¹³ Werd er de officina door beiden beheerd? Het is niet onwaarschijnlijk dat De Vaddere en Joannes Immens uit Tienen elkaar hebben leren kennen tijdens hun studies aangezien deze laatste ook in het matrikel werd ingeschreven in 1648.¹⁴ In diezelfde telling wordt echter De Vaddere, suppoost, ook vermeld als huurder van een woning (n°232) in de Muntstraat, gelegen naast een eigendom van het "Collegie van Luyck". Misschien woonde Adriaan met zijn tweede echtgenote Petronelle Smets en de kinderen reeds geruime tijd in dit huis en had hij zijn officina in de Diestsestraat. Hij was toen immers 56 jaar oud en een gegoed burger. Zijn eerste vrouw overleed op 13 augustus 1669 drie weken na de geboorte van haar zesde kind. Hij huwde een jaar later Petronella Smets die het gezin nog verrijkte met tien kinderen zodat dus een grotere woning wel aangewezen was.

Zoals blijkt uit het "Schuldt-boeck" had de officina een cliënteel van deftige burgers zoals Monsieur Stramot, Jeremias van Dormael, licentiaat in de rechten, rentmeester vander Haert, Monsieur vander Schriek tot Wesemael, de brouwer Santvliet, Monsieur Smolders, notaris Herzogh, de Ierse Predikheren enz.

De schulden liepen soms over meerdere jaren zodat men zich kan afvragen of de burgerij niet boven haar stand leefde.

De standing van de officina blijkt ook uit de prachtige vijzel die De Vaddere liet gieten in 1666 door Bartolomeus Cauthals te Mechelen en waarop de naam Adrianus De Vaddere in grote letters de hele omtrek versiert hetgeen niet zo vaak voorkomt.¹⁵

(fig.1a en 1b)

Het echtpaar De Vaddere Smets heeft inmiddels ook een getimbreerd wapen aangenomen zoals toen wel gebruikelijk was. Dit blijkt uit het geschilderd glasraam dat het echtpaar in 1681 schonk aan de Ierse Predikheren voor hun nieuw klooster in de Brusselsestraat. Hun dubbel wapen is hierop geschilderd met de tekst: "Dominus Adrianus de Vadder, Pharmacoploa hujus conventus et D. Petronella Smets, conjuges, Anno 1681"¹⁶ De Vadder noemt zichzelf dus de apotheker van het klooster en tekent ook zo de rekeningen. Dat de paters goede klanten waren bewijst een rekening van 1672-75. Deze begint met de schuldbekentenis van de prior dat nog 85 gulden dienen betaald te worden voor geneesmiddelen afgeleverd vóór juni 1672. Daarna

volgen de rekeningen van 1675 voor een totale som van 156 gulden. De afrekening gebeurt op 3 oktober 1675 “soo in gelt als door gelesen missen gedaan beloopende ter somme van 126 gulden. Soo rest te betalen 30 gulden.”

De Vaddere is blijkbaar een zeer vroom man en een “goede” klant van de paters die op zijn aanvraag ook 50 missen lezen voor de begijn Pachasia Staes in augustus 1683.¹⁷

In de bundel documenten ligt ook een rekening voor geleverd bier in 1681-82 door een niet met naam genoemde leverancier (misschien de uitbater van de universitaire kelders). Alleen voor het jaar 1681 werd 1.747 liter bier geleverd in tonnen (=87 liter), stukken (=173 liter) of ponsum (=130 liter) voor de som van 87 gulden. De helft van de hoeveelheid was middelbier (10 stuiver per liter), een kwart goed bier (14 stuiver per liter) en een kwart klein bier (6 stuiver per liter). Het gebruik van deze grote hoeveelheid bier wijst op de welstand van de apotheker zeker in dat jaar 1681 toen hij ook het glasraam schonk aan de Ierse Predikheren. Over zijn bezittingen is weinig gekend. Toch vond Meulemans¹ in het schuldenregister een briefje waaruit af te leiden is dat hij 3 ha grond bezat te Haacht.

De gegoede burger heeft dan ook gemeend dat hij op rijpe leeftijd de functie van pedel aan de universiteit kon ambiëren.

Adrianus De Vadder, Bedellus Facultatis Medicinae

De functie van pedel (bedellus, bedel) aan de universiteit werd meestal toevertrouwd aan burgers met een zeker niveau van opleiding. In de faculteit rechten en theologie moest de kandidaat een “vir probus, fidelis et honestus” zijn en in de faculteit geneeskunde bovendien “bene latinus et eloquens”. De Vadder die als apotheker Latijn kende en in goede betrekking stond met de Ierse Predikheren zal zeker voldaan hebben aan deze voorwaarden. Hij was ook niet de enige apotheker die deze functie heeft bekleed. Zo blijkt apotheker Frederik van Hunnensdael pedel te zijn geweest in de Artes-faculteit in 1597.¹⁸

De pedel had een zeker aanzien: hij was immers de drager van de pedelstaf (massa) bij allerlei plechtigheden zoals het licentiaatexamen, was aanwezig bij de eedaflegging van de nieuwe ingeschrevenen in het matrikel (juramentum intitulantorum), kondigde de feest- en vakantiedagen, de lectiones en disputationes aan, controleerde de kleding en de aanwezigheid van de studenten enz. Voor al deze werkzaamheden werd hij vergoed: 4 stuivers per student en per jaar en diverse vergoedingen bij de examens (zie verder).

De Vadder heeft gesolliciteerd voor het ambt van pedel aan de faculteit geneeskunde zoals blijkt uit zijn verzoekschrift aan het College van de faculteit. Het klad van deze brief, echter zonder datum, is bewaard.

notaris getransporteert in 't clooster van de Irsche predikheeren, binnen Loven, alwaer in de pant, in de leste venster om te draeyen naer die kercke, ick hebben bevonden die bovengenoemde wapen met die feullage, tourbant ende cimier, gelijk hierboven is geesprimeert, quod attestor: Mintart, notaris publicus”.

¹⁷ Lovanii 3 augusti 1683. Placebit Rdis patribus praedicatoribus Hybernis quam citissime celebrare quiquaginta sacra pro anima Diae Paschasiae Staes beginae defunctae ad instantiam Dni de Vadder, pharmacopolae. Getekend D. Prince.

¹⁸ W. Boonen, op.cit. p. 331
“Frederick van Hunnensdael bedel facultatis artium doende oick apothecarye”

Hierna volgt de vertaling van de Latijnse tekst.

Aan de hooggeachte Heren Leden van het College van onze doorluchtige Faculteit Geneeskunde.

Met al de passende eerbied deelt Adrianus de Vadder, baccalaureus in de geneeskunde en apotheker van de Leuvense universiteit, mee dat ofschoon hij onlangs werd uitverkozen voor het ambt van pedel aan de medische faculteit, hij evenwel daarvan heeft afgezien op voorstel van de doorluchtige raadsman Vaes om reden van een sereen toetreden tot voornoemde faculteit en met de hoop dat hij bij de eerste gelegenheid zou kunnen promotie maken.

Aangezien nu de functie van pedel vacant is richt hij zich opnieuw tot de vergadering van uwe doorluchtige autoriteiten hen ootmoedig verzoekend en in alle nederigheid vragend opdat Zij aan de verzoeker zelf de functie van pedel zouden willen toekennen.

Van uwe Doorluchtige Heren de dienaar, A. de Vadder.

Aangezien het stuk niet is gedateerd kunnen we alleen maar vermoeden dat dit ten vroegste in 1689 is geschreven omdat genoemde Vaes slechts in maart van dat jaar promoveerde tot licentiaat in de geneeskunde waardoor hij een zekere invloed kon hebben bij de benoeming van een pedel.

Misschien heeft hij zijn aanvraag toch eerder gedaan en was hij als mogelijk kandidaat aanvaard. De omstandigheden in de faculteit waren echter niet gunstig voor een definitieve benoeming. Er was immers heel wat beroering in de faculteit tussen 1685 en 1690. Adrien Regnault was tegen de wil in van de hoogleraren benoemd tot hoogleraar en opgenomen in het Strikt College in 1685. Hij werd titularis van de koninklijke leerstoel scheikunde en in 1690 van de leerstoel anatomie (in het winterseizoen). Ondertussen was er ook heel wat discussie over het toekennen van de anatomie (zomerseizoen) en het privilege voor het gebruik van het "Geheim van Bils", opgeëist door Regnault, maar toegekend aan F. Verheyen in 1687.¹⁹

In ieder geval is Adriaan de Vadder pedel in 1690 want hij wordt als dusdanig vernoemd in de telling van dat jaar zoals eerder hoger werd beschreven¹³. Het is merkwaardig dat hij daar vermeld wordt als "bedel" en suppoost en niet als apotheker, terwijl de andere inwoner Immens als apotheker staat aangegeven. Zou het zo zijn dat hij na zijn benoeming tot pedel in 1689 het beheer van de officina grotendeels zou overgelaten hebben aan zijn collega? Zijn ambt als pedel zal toch wel een groot gedeelte van zijn tijd in beslag genomen hebben. Van zijn bezigheden als pedel getuigen enkele documenten. Uit de onkostenstaten voor de examens van baccalaureus en

¹⁹ J.L. Bax. *Historia Universitatis Lovaniensis*. VI, p. 824, 3°. Een anatoom Lodewijk De Bils (1624-1669) had aan de Staten van Brabant een balsemingsmethode van lijken verkocht voor 16.000 gulden. Deze methode, het "geheim De Bils" was voorbehouden aan één hoogleraar in de anatomie.

licentiaat die hij heeft opgesteld in het Latijn kunnen we afleiden wat een pedel deed bij deze gelegenheid en hoe groot zijn financiële verdiensten waren. Hier volgt de vertaling van deze documenten. (fig. 2a en 2b)

Jura Baccalaureatus	32	16
Jura universitatis	3	0
Jura Bodolli	3	13
Jura pro toga Bodolli	0	12
Jura pro gratiarum actione	0	3
Jura pro collegio Baccalaureatus	0	6
Totaal	32	16

Fig. 2a

Rechten voor het examen van **baccalaureus** totaal [gulden] 32-16
 Deze moeten op de volgende manier worden verdeeld:

aan alle Excellenties van het Strikt College ²⁰	wordt er gegeven	4-10
daar er nu vijf zijn is de som		22-10
het recht van de faculteit		2-0
het recht van de universiteit		3-0
het recht van de pedel		3-13
voor de toga van de pedel		0-12
voor het drukken van het aforisme		0-12
voor de dankbetuiging		0-3
voor het College der Baccalaureaten		0-6
Totaal		32-16

²⁰ Het Strikt College van de faculteit geneeskunde bestond tot 1685 uit vier leden professoren. Op 11 oktober 1685 werd echter Adrien Regnault, voor het doceren van de scheikunde, door de Raad van State tegen de wil in van het Strikt College opgenomen als vijfde lid. Het verzet tegen deze benoeming was uiteraard ook van financiële aard omdat de inkomsten nu onder vijf leden zouden worden verdeeld. Het gevolg was dat het examengeld voor de kandidaten werd verhoogd.

Rechten voor het examen van licentiaat	totaal [gulden]	131-10
deze worden verdeeld als volgt:		
voor de hooggeachte heer voorzitter		27-18
voor elk van de vier andere hooggeachte leden	10-18, samen	43-12
het recht van de faculteitsraad		4-0
voor het ondertekenen of het zegel van het getuigschrift		2-0
voor de gebeden		3-0
voor de doorluchtige heer kanselier		1-16
voor de handschoenen van de vier doctores van het Strikt College		2-8
(elkeen krijgt nu 12 stuivers)		
voor de Virgarius ²¹		0-3
voor de twee bewakers		0-6
voor de tapijten		4-0
het recht van de pedel		6-0
voor een gella wijn van de pedel ²²		1-10
voor de toga's van de pedel		4-0
voor de kosten van het getuigschrift		0-15
voor de ceremonie		0-9
voor het drukken van het getuigschrift		0-10
voor de plakken van de pedel en voor de uitnodiging ²³		0-16
voor de tweede pedel		0-12
het recht van de universiteit		6-0
voor de handschoenen van de hooggeachte Heren		12-0
grotendeels van de Universiteit		
voor twee dozijn witte handschoenen		6-6
voor rode handschoenen uit te delen aan de dienaren van de hooggeachte Heren		3-0
Totaal		131-01
voor de schatbewaarder		0-10

²¹ De Virgarius is de pedel die de scepter (virga) van de faculteit draagt bij officiële gelegenheden.

²² Een gella of gillo is een wijnvat van 10,4 liter inhoud.

²³ Plak (plecca) = 1/3 stuiver.

The image shows a handwritten ledger with multiple columns. The entries are in Latin and include various expenses and payments. The final total at the bottom is 103-15. The text is written in a cursive script.

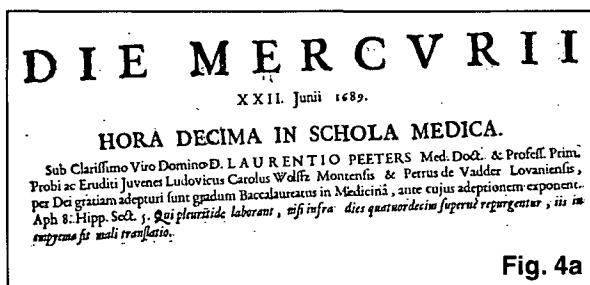
Fig. 2b

De onkosten voor de examens blijken dus vrij hoog te zijn als men bedenkt dat het salaris van een hoogleraar toen 200 tot 500 gulden per jaar bedroeg.

De Vadder gebruikte de achterkant van de overtollige affiches die de verdediging van de aforismen door de baccalaureaten, de disputen en de doctoraten aankondigen, als kladpapier voor allerlei nota's, rekeningen enz. op te tekenen. Op één ervan vinden we een interessante nota in verband met zijn functie als pedel. Het is in het Latijn geschreven op de zijkant van een stukje affiche en luidt in de vertaling als volgt: "In de laatst gehouden anatomische demonstratie en begonnen om 9 uur 's morgens door de hooggeachte heer Regnault op 13 november 1691, heb ik van de toeschouwers 17 sol ontvangen. Ik ben vijf en een halve dag vrij geweest." Aangezien de demonstratie op een dinsdagmorgen was doorgegaan scheen hij dus de rest van de week (vijf en een halve dag) geen verplichtingen meer gehad te hebben tegenover zijn hooggeachte meester. Uit een andere nota blijkt dat hij met de hooggeleerden goede betrekkingen had: "Ik denk dat de zeer bekwame Heer de radix sarracenicā kan onderscheiden van de Aristolochia longa of rotunda", zo schrijft hij.²⁴ Heeft hij misschien raad gevraagd aan zijn hooggeachte meester bij de aankoop van een partij drogerij voor de officina?

Als pedel diende hij ook de officiële stukken te ondertekenen met zijn handtekening van zijn nieuwe functie. Op een stukje affiche heeft hij zich blijkbaar geoefend om deze handtekening correct uit te voeren. Figuur 3 toont zijn gewone handtekening (a) afkomstig van zijn verzoekschrift tot benoeming en zijn ingeoefende handtekening waarschijnlijk bestemd voor de officiële stukken (b). De toegevoegde krullen zouden volgens prof. W. D. Müller-Jahncke betekenen "manu propria".

Verder dient vermeld te worden dat hij als vader fier mocht zijn op zijn zonen. Zo kon hij nog beleven dat zijn oudste zoon Adrianus tot prior van de Abdij van 't Park werd benoemd in 1692.²⁵

Merkwaardig is dat zijn vader op de achterkant van de affiche een

Fig. 3a

Fig. 3b

²⁴ De Herba sarracenicā, Sarrasynkruid, is de inheemse Aristolochia clematitis, te onderscheiden van de uitheemse A. longa en rotunda.

²⁵ R. Van Wafelghem. Necrologium van de Abdij van 't Park, Brussel 1908. Adrianus de Vaddere geboren te Leuven in 1659 werd ingeschreven in het matrikel van de universiteit op 14 december 1676, werd geprofest in 1681 bij de Norbertijnen, tot priester gewijd in 1683 en tot prior van de Abdij benoemd in 1692. Hij werd begraven in de Abdij in 1711. Hij was "Koning" van de gilde van de HH. Quirinus en Sebastianus te Vinkenbos in 1698. Medegedeeld door de heer Stefan Van Lani, waarvoor onze dank.

rekening heeft opgetekend voor de geleverde geneesmiddelen aan de kleermaker (fig. 4b). De pedel Adrianus De Vadder heeft dus zeker het examen van zijn zoon bijgewoond.²⁶ Later is Petrus zoals zijn vader pedel geweest aan de universiteit. Het parochieregister van Sint Pieter vermeldt immers dat Petrus De Vadder, bedellus, begraven werd in de kerk op 8 februari 1717.²⁷ Zijn vader Adrianus werd in dezelfde kerk gratis begraven op 15 september 1693.²⁸

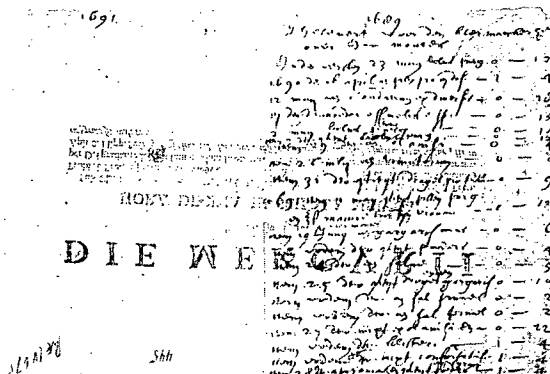

Fig. 4b

²⁶ Archief K.U.Leuven. Verzameling affiches.

²⁷ Parochieregister Sint Pieter (b:11.845A, f:100).

²⁸ Stadsarchief Leuven. Overlijdensregister Sint Pieter n°420, f°80.

Samenvatting

Uit de gegevens die tot hiertoe konden verkregen worden is het mogelijk meer licht te werpen op het leven van een apotheker in de 17^e-eeuw. Adrianus De Vadder was een gegoed burger die op het einde van zijn beroepsleven nog de ambitie had om te solliciteren voor het ambt van pedel aan de universiteit. Tijdens de korte periode waarin hij het ambt bekleedde mocht hij getuige zijn van de benoeming van zijn oudste zoon tot prior van de Abdij van 't Park en van het baccalaureaatsexamen van zijn tweede zoon.

Résumé

A partir des données disponibles il a été possible d'évoquer une image d'un pharmacien au 17ème siècle. Adrianus De Vadder était un bourgeois aisé qui à la fin de sa vie professionnelle avait encore l'ambition de postuler le poste d'appariteur à l'université de Louvain. Pendant la courte période de ses fonctions il a été témoin de la nomination de son fils aîné comme prior à l'Abbaye du Parc et de l'examen de bachelier de son second fils.

Prof. em. dr. J. Lemli
Termeredellelaan 3
B-3020 Winksele

DE KLIËNTEN VAN ADRIANUS DE VADDER, APOTHEKER
TE LEUVEN. TEVENS VIER GESPECIFICEERDE REKENINGEN
VOOR DE JEZUÏETEN, DE IERSE DOMINICANEN,
DE NORBERTIJNEN EN BEGIJN MARIE SMETS,
1660-1688.

Prof. dr. Christian De Backer

In het archief van de stad Leuven bevinden zich een zestigtal registers, notaboeken en losse stukken afkomstig van privé-archieven van Leuvense burgers die vroeger deel uitmaakten van proceduredossiers. De Leuvense stadsarchivarissen konden deze niet terug bij hun respectieve dossiers voegen en zo komt het dat de archivaris Joseph Cuvelier ze in zijn gepubliceerde inventaris onder de hoofding "Archives de particuliers" onderbracht.¹ Tussen deze documenten zijn er ook twee nummers te vinden die tot het privé-archief van de Leuvense apotheker Adrianus de Vadder behoorden. Het onder inventarisnummer 7166 geklasseerde document is een in perkament gebonden register. Het draagt als titel: "*Dit is den schuldboeck der Medicamenten ghelevert door Adrianum de Vaddere, apoteker alhier binnen Loven van den jaere Ons Heere 1659*". Het loopt tot 1678. Het nummer 7167 van de Franstalige inventaris is een bundel (liasse) met losse stukken (feuilles volantes) die in een portofolio worden bewaard en oorspronkelijk los in het vorige register 7166 zaten, maar door een stadsarchivaris samen in een afzonderlijke verzameling werden geklasseerd.

Het is de Leuvense heemkundige Meulemans die deze eerste register in 1978 aan Vandewiele bekend maakte, waardoor naderhand hun gezamenlijk artikel kon verschijnen dat na een korte inleiding over het ontstaansmilieu, de alfabetische lijst van de medicijnen met een korte verklaring, inhield.² De namen van de verschillende klanten werden hierbij echter niet bekeken, alhoewel Meulemans reeds op familiale gegevens van De Vadders cliënten wees. Voor de figuur zelf van Adrianus de Vadder moet verwezen worden naar de aantekeningen van Meulemans in het hierboven aangehaalde artikel.

Op basis van een akte in de St.-Gertrudiskerk kennen wij de datum van zijn doopsel: 26 november 1634. De Vadder woonde vooreerst in de Prooststraat (thans Naamsestraat) in het huis *De Prins Cardinael* en verhuisde later naar de Diestsestraat en uiteindelijk, toen hij suppoost werd aan de universiteit, in de Muntstraat (ca. 1690). Meulemans schrijft dat De Vadder zijn candidatuur stelde voor het ambt van *bedel* (pedel) aan de universiteit. Het jaar is niet bekend, wel is het klad zonder datum bewaard gebleven in de lias inv. nr. 7167 en wordt door Meulemans omstreeks 1678 gedateerd. In de telling van 1690 staat de apotheker vermeld als *bedel De Vadder, suppoost*. Meulemans stelt de vraag of de inschrijving in het universiteitsmatrikel van 4 oktober 1646 wel degelijk Adrianus De Vadder, de toekomstige apotheker, betreft. Hij zou, nog volgens deze auteur, met zijn humaniorastudies bij de paters Augustijnen begonnen zijn.

In de 17de en 18de eeuw, stonden de colleges der paters Jezuïeten

¹ J. Cuvelier, *Inventaire des Archives de la Ville de Louvain*, 4 delen (Louvain, Imprimerie Van Grunderbeeck, 1929-1938) Tome II (1930) pp. 312-318, nrs. 7118-7174.

² A. Meulemans en L.J. Vandewiele, "Het "Schuld-Boeck" van de Leuvense apotheker Adriaen De Vadder (°1634-†1693)" in: *Farmaceutisch Tijdschrift voor België* 55-5 (1978) pp.287-309.

³ In een vorige studie over apothekers te Aalst in de 18de eeuw, konden we vaststellen dat sommige apothekers in hun jeugd in dergelijke colleges hun Grieks Latijnse humaniorastudies hadden doorlopen.

⁴ De term *pharmacopola* als synoniem van *apothecaris* is typisch voor de barokperiode.

⁵ Stadsarchief Leuven, inv. nr. 7167. Een universitaire opleiding voor de apothecaris was indertijd, zoals algemeen bekend, nog niet voorzien. De opleiding voorzag examens en meesterproeven voor de nering (met een geneesheer, een chirurgijn en enkele meester-apothecarissen als examencommissieleden) en, indien bestaande, voor het stedelijk medisch college (*collegium medicum*).

⁶ A. de Mets, *Nouvelle iconographie médicale. L'université de Douai 1562-1792* (Anvers, Art Médical, 1938) pp. 56-57: "Qu'entendre par supposts de l'université".

⁷ Zolang ze weduwe bleven en ze geen handelsactiviteiten bedreven.

⁸ Romeins en civiel recht, vandaar de titel doctor in de beide rechten of *doctor utriusque iuris*, en waarom

en Augustijnen bekend voor hun uitstekend onderwijs.³ Het weinige wat we dan nog weten over De Vadder is het feit dat hij zichzelf op latere leeftijd betitelt als *baccalaureus* en *pharmacopola*⁴ van de Leuvense universiteit.⁵

Wat dit suppoostschap van apothecaris De Vadder precies inhoudt, is mij bij het verhaal van Meulemans en Vandewiele toch niet heel duidelijk en een precies antwoord wordt niet geboden. Staat ook bv. deze "functie" los van het apothekersberoep of niet?

Dr. de Mets wijdt aan de privileges, de status of de functie van suppoost enige aandacht in zijn studie over de universiteit van Douai (Dowaai) en publiceert de inhoud van een *Verklaring* van het Hof te Brussel uit het jaar 1617 die te Douai geregistreerd werd op 3 juli 1624. De Mets vermeldt duidelijk dat de bepalingen van deze *Verklaring* voor Douai ook dezelfde waren die voor Leuven golden.⁶

Suppoosten waren aldus volgens de wettekst alle doctores, licentiaten, baccalaurei, getituleerde scholieren (van instellingen zoals scholen en abdijscholen waar wetenschappen werden gedoceerd), regenten van de colleges, voorzitters van seminaries, weduwen⁷ van doctores en licentiaten der faculteiten, gezworen boekdrukkers en boekverkopers, pedellen der faculteiten (theologie, rechten,⁸ geneeskunde en artes), notarissen, procuratoren, deurwaarders, boden en conciërges van geprivilegieerde provincies en huizen, de ontvangers van elk college. De Vadder stierf in 1693 en werd begraven in de Leuvense St.-Pieterskerk.

In deze bijdrage willen we graag even bekijken voor wie De Vadder zijn geneesmiddelen bereidde. Wij excerppeerden daarom het inventarisnummer 7166 van het stadsarchief Leuven. Door omstandigheden moesten wij ons beperken tot de folia 1 recto tot 89 verso, m.a.w. de 178 eerste ongenummerde bladzijden.⁹

Ter illustratie van de leveringen van geneesmiddelen, voegen wij hier enkele gespecificeerde rekeningen aan een viertal cliënten (2 kloosters, één abdij en één begijn¹⁰) als tweede deel aan deze bijdrage toe. Met 'gespecificeerde rekeningen' bedoelen wij rekeningen waarbij de geleverde geneesmiddelen met name worden genoemd en aangerekend worden met opgave van gewicht en prijs.¹¹

Belangstellenden willen graag terecht weten wat die prijzen precies inhouden en wat deze actueel waard zijn. Een oplossing die het eerst voor de hand ligt, is dat men de prijzen vergelijkt met andere gebruiksgoederen uit die tijd, en eventueel ook met de officiële prijslijst van medicamenten die gewoonlijk in de stedelijke farmacopees verschenen of afzonderlijk in een *Taxa* afgedrukt werden.¹²

Voor wat het bevolkingsaantal te Leuven betreft, telde de stad volgens deze auteur in 1690 negen apothekers voor een bevolking van ongeveer 10.000 inwoners.

Naast een groot aantal particulieren zien we dat apotheker De Vadder ook een groot aantal afleveringen in rekening bracht ten behoeve van verschillende kloosters en de beide begijnhoven uit Leuven.

Het schuldboek dat in het boekjaar 1659-1660 aanvangt en eindigt in 1678, bevat niet de lijst van De Vadders voltallige cliënten en al zijn afgeleverde medicamenten. De terminus "schuld" wijst op de achterstallige of openstaande bedragen van enkele een bepaalde groep van cliënten. De bedragen zijn uitgedrukt in Brabantse gulden (= florijnen, afgekort als fl). Eén gulden telt twintig stuivers, één stuiver telt twaalf deniers of penningen.

Onder De Vadders cliënten bevonden zich de meest verscheidene vertegenwoordigers van de toenmalige beroepen, religieuzen en familieleden. Opmerkelijk is ook het feit dat hij verschillende malen bereidingen uitvoerde voor zijn beide collegae apothekers Tielens en Somers. Zijn deze leveringen te begrijpen als collegiale- of vriendendiensten in bijvoorbeeld een periode van grote drukte? In 1690 (het jaar van de bevolkingstelling) was apotheker Tielens gevestigd op de Grote Markt naast het huis Den Engel, terwijl zijn collega Somers aan de Mechelsestraat zijn officina had. Hun voornamen worden in de lijsten der Leuvense apothecarissen die in het jubileumboek uit 1993 zijn opgenomen, niet vermeld.

De genoteerde cliënten die nog in het krijt stonden waren familieleden van de apotheker, huispersoneel (waarschijnlijk hoefden enkelen van hen niet te betalen), leden van de gegoede burgerij, een grote verscheidenheid van vertegenwoordigers en leden van neringen, chirurgijns, barbier, juristen, religieuzen, begijnen, leden van de universitaire gemeenschap, militairen, toevallige 'gestrande zieken'. Een grote groep van personen waarvan het beroep niet werd opgegeven, maar duidelijk tot de gewone burgers behoren en niet specifiek de meest welstellende ervan. Edellieden buiten baron Mallefer zijn in de lijst niet te bekennen. Typisch is het aangeven van de namen der huizen waarin de cliënten wonen, het lokaliseren door gegevens omtrent de bureu. De Vadders cliënten woonden ook niet allen in de stad Leuven zelf. Zo vinden we plaatsnamen zoals Haacht, Wezemaal, Wullebringe, e.a.

Wij hebben het schuldboek op enkele jaren op deze sociale gegevens, die de cliënten en hun beroep uitmaken, nagekeken. Het betreft hier dus een steekproef voor wat betreft de vroegste jaren van 1660 tot 1674, m.a.w. een doorlopende periode van 14 jaren achterstallige bedragen. Terloops weze hier nogmaals vermeld dat de apothekers, dokters en chirurgijns in de 17de en 18de eeuw voor de instellingen of bepaalde belangrijke personen jaarrekeningen

rechtsfaculteit in twee faculteiten werden opgesplitst!

⁹ Het archiefonderzoek voor wat de volgende folia uit het 'schuldboek' betreft, moesten wij door een medische ingreep onderbreken zodanig dat een volgend bezoek aan het Leuvense stadhuis moest verschoven worden. Men raadde ons aan de hiervóór reeds verzamelde en bewerkte notities te publiceren en deze alzo ter beschikking stellen aan de geïnteresseerden.

¹⁰ Begijnen zijn rechtgelovige en deugdzame vrouwen, *mulieres religiosae*, die sinds de 12de eeuw bestaan. Ze leven afgezonderd en onafhankelijk van kloosterlijke organisaties in huizen, zogenaamde 'conventen' genoemd, die gebouwd zijn in een stadsdeel, begijnhof genoemd. Ze passen een der voornaamste stelregels toe van het apostolische leven: leven van hun handenarbeid en niemand ten laste zijn. Men late mij hier een persoonlijke herinnering toe: in de jaren 1950 nam moeder mij soms mee naar het begijnhof Onze-Lieve-Vrouw-Ter Hooie in Gent, waar ze naaiwerk uitbesteedde bij een oud begijntje. Thans wonen er in de begijnhoven nog nauwelijks begijnen. In enkele begijnhoven wonen er nu uitsluitend studenten,

kunstenaars en eigenzinnige lieden. Ook universitaire verenigingen zijn er in ondergebracht en horecabedrijven zoals in Leuven. De gerenoveerde en gerestaureerde barokke huizen bevinden zich in een arcadische oase midden in het hectisch geworden stadscentrum. Voor een excellente korte studie over de begijnen verwijzen wij naar L.J.M. Philippen, *Het ontstaan der begijnhoven* (Antwerpen, N.V. De Nederlandsche Boekhandel, 1943).

¹¹ In navolging en met aanmoediging van onze mentor L.J. Vandewiele gingen wij destijds ook oude apothekersspecificaties in archieven opspeuren en publiceren. Cfr. o.a. "Een Gentse apothekersrekening uit 1644" in: *Farmaceutisch Tijdschrift voor België* 54 (1977) pp. 22-28; "Een rekening van apotekaris Gheeraerd De Cokere uit 1560", in: *Farmaceutisch Tijdschrift voor België* 54 (1977) pp. 262-267.

¹² Een voorbeeld hiervan gaven wij in onze bijdrage over de medische zorgen kartuizerklooster te Zelem bij Diest dat in het *Bulletin van de Kring* (nr. 109, jrg. 54, sept. 2005) en *FarmaleuvenInfo* verscheen. Dit waren prijzen in Brabantse gulden, echter uit het midden van de 18de

indienden. Apothekers die bv. de functie van stadsapotheker of apotheker van de Heilige Geestkamer (dit is de voorganger van de actuele Centra voor Maatschappelijk Welzijn) uitoefenden, moesten dus lang op hun geld wachten. Wij onderscheiden hierna de cliënten naar het beroep en specifieke staat.

I. Cliënten uit het Schuldt-Boeck van apotheker Adrianus de Vadder (1660-1674).

A. De door ons gebruikte afkortingen

b: begijn	monsr : monsieur
GB: Groot Begijnhof	mr: meester
h: her, heer	s.a.: <i>sine anno</i> , zonder jaar
hv: huysvrouw, echtgenote	sig: ondertekend
mass: massœur	sr: sieur
mhr: mijnheer	

B. Beroepen

Na de naam van de cliënt en andere gegevens volgt het jaartal van de levering en het folium. Recto wordt niet aangegeven. Verso door de letter v.

BAKKER.

Vrouw van de bakker op de Zeelstraet wonende naast Van Lerberghe de huyvetter 1672 f°64v

BARBIERS.

Schoone den barbier; Philips; hv van mer 1660 f°2
Gillis den barbier, mr -, aen St. Gertruyden 1671 f°48v, 1672 f°56v, 1672 f°59, 1673 f°77, 1674 f°77

BEGIJNEN (OF PERSOON WONENDE IN DE LEUVENSE BEGIJNHOVEN).

(Zie ook bij familieleden).

Berberien wonende bij mass Colibrant b KB, juf 1673 f°74v

Bernaert, juf b GB 1673 f°70

Bernaerts, juf b GB achter de kerck 1670 f°54

Bouillon, Maeyken b GB 1670 f°41v

Brugman b GB, nichte van juf 1673 f°69

Brugmans, juf 1675 f°80

Buscum, juf -, b GM 1673 f°68v, Buscun, juf b GB 1673 f°72; 1674 f°86

Coels GB, juf 1673 f°69v

Coeterman(s) b GB, juf 1673 f°70; 1673 f°70v
 Dalem b in St. Adriaen GB, juf van 1673 f°80
 Dierix b GB, juf 1666 f°26; 1672 f°58;
 Donck, juf b GB 1670 f°39v
 Donck b GB, neve van 1673 f°73v
 Donck, Jan, Een b tot -, GB1671 f°50v
 Genne moyeken van GB 1673 f°70v
 Goethals, E[llisabeth?] b GB 1670 f°41v
 Gruythuysen, juf -, b GB 1672 f°59v
 Gruythuysen, mhr? GB 1672 f°61
 Gruythuysen b GB, juf 1673 f°75
 Haert, juf vander, int [huis] Betlehem [vermoedelijk begijn]
 1665 f°20v
 Hemton [?] b KB, juf 1674 f°84
 Herthals, nicht -, b GB 1668 f°38v
 Herthals, juf b GB 1671 f°49v
 Herthals tot juf Donck b GB, sr 1674 f°85
 Hugo tot juf Andries opt GB, juf 1673 f°79v
 Hugo b GB, juf 1674 f°82v
 Leeuw, juf De -, tot juf van Lovens GB 1670 f°4?; GB 1671 f°55v
 Levens, juf van GB 1670 f°45r. Zie ook Van Loven.
 Loemel, juf b in Lommers huys GB 1668 f°38
 Loven, juf van -, b GB 1670 f°39; GB 1670 f°47; b GB, juf van
 1673 f°73, 1674 f°84
 Meye, juf Elisabeth -, begijncken in Lommers huys 1671 f°71
 Schoonenberghe b GB, juf 1673 f°77
 Smits masseur b GB 1671 f°52; 1671 f°52
 Vadders, juf b GB in Lommers huys 1660 f°3; 1670 f°45; 1672 f°60v
 (Zie ook bij de familieleden: Lambertina...e.a.)
 dochter mr G[r?]anewyck in de Herp b GB 1671 f°49v

BLEEKMAKER.

Lijftocht, Liberecht, In de Pauw den bleckmaeker, dochter 1667 f°26

BLAUWVERVER.

Haert, hv van Vander -, den blouwerwer op hoek van de Zeelstraet
 1671 f°55

BOEKBINDERS.

Carel, hv meester, den Boekbinder achter t' stad huys
 Geerts den boekbinder In De (...) op de Prostraat, hv van mr 1674
 f°88
 Gorcin de bockbinder naest de Hal 1671 f°54v

eeuw. Ter illustratie geven wij hier toch enkele prijzen uit 1668 die wij nu bij de hand hebben: negen pond rundsvlees voor hutsepot kostte 1 gulden 7 stuivers; twee hespen wegende samen 18, 5 pond kostten 4 gulden 2 stuivers 18 penningen; drie potten bier (1 pot inhoudende 1,33 liter): 6 stuivers. Cfr. onze bijdrage "Een begrafenismaaltijd te Diest in 1668" in: *Mededelingsblad en Verzamelde Opstellen. Periodiek voor voedingsgeschiedenis, streekgastronomie... Academie voor Streekgebonden Gerechten* 20 (2003-3) pp. 7-41. In het stadsarchief van Diest noteerden wij bij uit het Oud-Notariëel Archief kosten aangerekend ter gelegenheid van een feestmaal (een professie en intrede in het Minderbroederklooster) in 1665. Een bedrag van 11 Brabantse gulden en 12 stuivers werd aangerekend voor 4 hespen; 2 gulden en 2 stuivers voor vijf pond (ongeveer 2,5 kg) worsten en 1 gulden en 12 stuivers voor een kledingsstuk een wambuis.

¹³ Bij *De Apotheker te Leuven van 1269 tot Heden* (Leuven, A.V.L.O., 1993) p. 14 en bij L.J. Vandewiele, *Geschiedenis van de farmacie in België* (Beveren, Orion, 1981) ontbreken de namen van beide apothecarissen.

¹⁴ Het betreft de fameuze Leuvense boekdrukker Nempaeus.

BOEKDRUKKER.

Nempe de boeckdrucker op de Prostraet¹⁴ 1672 f°56

KAMERRAAD.

Cameraet van hr Auldenhoven in Collegio Dive Pulcherie, voor den 1673 f°66

CHIRURGIJNS.

Hendrick chirurgijn in De Prins Cardinael, en patient tot mr 1671 f°55
Gillis chirurgijn aan St.Geertruyd, mr 1674 f°87; 1675 f°87

¹⁵ Latijn *confessor* = biechtvader.

CONFESSOR.

Confessor¹⁵ in Vinea onder de Borch, mhr 1674 f°87v

CONFRATERS APOTHECARISSEN.

Tielen in De Roose, confrater 1670 f°48; 1672 f°67; s.a. f°80
Somers, confrater 1673 f°67v; 1676 f°68

DEURWAARDER.

Janssens deurwerder inde Scrijnstraet, sone van juf 1663 f°27v

¹⁶ *tmeysen*, het meysen: meisje, de dienstmaagd. In het Vlaams: *meid*, een inwonende ongehuwde jonge of oudere vrouw die allerlei huishoudelijk werk verrichtte.

DIENSTPERSONEEL.

Lisbeth, tmeysen¹⁶ inde Bel 1672 f°57
Jacomeyn hier naest, tmeysen in De Want 1672 f°59v
meysen int Collegie van Dieven¹⁷ 1670 f°42v
Paep, mer de -, achter mijnhr de Vroey, meysen van, 1671 f°51v, 1672 f°51v

¹⁷ Dieven: Divites.

Peeternel ons meysen 1671 f°53v; 1672 f°65; 1673 f°65v; 1674 f°78; 1674 f°83; 1674 f°83v

Persoon in Meerbeeck, meysen van Peeter 1671 f°53v

DOKTER.

Bradij, heer doctor 1665 f°24; 1665 f°24; 1666 f°24v; Brady, doctor 1668 f°31; 1668 f°31v; Brady, tkint mhr 1671 f°54; Brady mhr 1672 f°58v

FAMILIELEDEN.

Allarts naest de Drij Mooren, kint van 1674 f°73
Allarts tingieter in de Kortstraet, swager 1674 f°83; 1674 f°85; 1674 f°88;

¹⁸ Magdalena Baerds, moeder van apothecaris Adriaen de Vaddere.

Baerts¹⁸, mijn moeder Magdalena 1665 f°20, Baerds 1666 f°32, Baerds, mijn moeder Magdalena te weten voor Janneken 1668 f°32v, Bardts, mijn moeder Magdalena 1671 f°52, Baerts, moeder 1672 f°67

Beginnemaecker, Agneete nicht 1665 f°21v

Beginnemaecker, Jacus oom 1663 f°15v
 Beginnemaecker, tkint van Jacus oom 1666 f°20v, 1666 f°?
 Begginemaecker In De Gulden Kan, coseyn 1674 f°88
 Breugel, kozijn -, in Collegie d. Pulcherre 1671 f°54v
 Diependael in de Predickheeren straet, kint van neef 1674 f°82v
 Dormael, kozijn van -, Lic. Rechten 1672? f°59
 Dormael, student als vooren [f°69] tot coseyn van wonende 1673
 f°69v
 Dormael, nicht van -, in de Kattestraet 1669 f°33v
 Dormals woonachtig voor de H. Geest poort, student tot kozijn 1673
 f°69
 Elisabeth, nicht 1668 f°34v (mogelijk dezelfde als Hermans)
 Geertruyt, massr -, inde Gulden Cam inde stoe[.?]straet 1670 f°42v,
 In de Gulden Cam, masseur 1671 f°50v
 Hermans, Anneke nicht -, 1668 f°36v
 Hermans, alias Alarts, Anneke nicht -, s.a. f°66v
 Hermans, nicht Elisabeth 1669 f°37, 1669 f°38
 Hermans, moyeken vander Meeren alias 1671 f°50v
 Jaspar (oom) int Molen eyser 1662 f°1
 Lambertina, nicht, meesteresse int convent van Nazaret op t'groot
 begijnhof 1664
 Leberecht, hr, lijftocht Inde Pouwe (Pauw) 1670 f° 42v; 1671 f°51
 Leuvens, oom Peeter 1664 °22; 1666 f°27; Inden Rooden Leeuw
 1672 f°61v; 1669 f° 42;
 Maeycken, nicht in de Pensstraet. Broer van, 1663 f°3v
 Meeren moeder van Elisabeth Hermans , moyeken vander 1670
 f°38v; 1671 f°52v
 Moyeken In de Pluym 1671 f°51, 1673 f°68v
 Smet ... Panis b GB, nicht de 1674 f°87
 Smets in Haecht, swaeger 1670 f°53, 1672 f°62, Smets in Haecht,
 swager Rombout 1673 f°74
 Smets, pa.. in Rotselaer bij de brugh die ons swager S. onderhoud
 1674 f°80
 Verloey, Aert, kozijn 1670 f°42v
 Verloo in Standonck, kozijn 1673 f°69v
 Watiers Int Moleneyser, oom - 1651 f°1
 Wautier b KB, nichte 1674 f°82v

GOUDSMID.

Goudsmid in Den Olifant hierbij of de Prosstraat, kind van de 1668
 f°37; Goutsmid in Den Olifant 1669 f°37v

HOEDENMAKER.

Zeelstraet, vr van de hoedenmaker op 1673 f°7v

HUIDEVETTERS.

Causmans den huylvetter, hv, 1660 f°2

JURISTEN.

Mijnheer den fiscus der juristen 1664, 1665

KLEERMAKER.

Scarel kleermaker tegen St. Niklaaskerk bij de Minderbroederstraat
1674 f°79; 1672 f°61v; 1674 f°84;

LAKENMAKER.

Lakenmaker in de Perckstraat 1669 f°42

MEDICUS.

(...) medico 1672 f°57

Humich medico decano, d 1662 f°62

MILITAIREN.

Capiteyn gereformeert den neve van Brady¹⁹ 1670 f°41v; 1671 f°42

Mhr de Luitenant gelogeert bij de chirurgijn in de Steenstraat tegen
Dendermon of naest het huys genompt

De B. 1674 f°84f

Rode Poort op de Hoeymarkt, soldaat pas aangekomen gelogeerd in
1674 f°86v

Roias, adiudant generael 1674 f°85v

NOTARIS.

Hertogh, notaris in de Schreynstraat 1666 f°33; 1668 f°33v

PASTEIBAKKER.

Cornelis de pastebacker op de Prostraete, m 1673 f°67v; 1673
f°68; 1674 f°79

PASTOOR.

Willebringe, suster van mijn heer pastoor in - 1665 f°21v

PRESIDENT (VOORZITTER).

Vleminx, president in het Konings College 1664 f°15; 1665 f°22v;
1665 f°22v; 1665 f°22v; 1666 f°22v; 1668 f°22v

PROCUREUR.

Kaeyens procureur, hv van 1673 f°71v

¹⁹ Zie onder het lemma
dokters.

RELIGIEUSEN.

1. Dominicanen (*Predickheren, Ierse*)

1663 f° 11; 1663 f° 11v; 1664 f°12; 1664 f°18; 1665 f°18v (2x);
1667 f°35v; 1668 f°35v; [1668] s.a. f° 36; 1668 f°40 (sig fr. Dom
Kelly, prior); 1669 f° 40v; 1670 f°44; 1671 f°44v; 1672 f°60;
1672 f°63 (sig fr. Brown prior Hibernorum ord. pr.); 1672 f°63v
(sig fr. Brown prior Hibernorum ord. pr.); 1673 f°76; 1673 f°76v

2. Jezuïeten (*PP Jesuwieten*)

1664 f°17r; 1665 f°23; 1665 f°23v; 1665 f°25; 1665 f°25v;
1666 f°29; 1666 f°29v; 1666 f°29v; 1673 f°68v;

THEOLOOG.

Humnich theologo, d 1672 f°57

TINGIETERS.

Alaerts, tingieter inden Blinden Esel in de Steenstraet, juf Anneken
1663 f°10v

Alaerts, masseur Anneken, In Den Blinden Esel 1665 f°22

Bollens, dochter mr Jan -, tingieter aen de Langetrappen 1668 f°35

UITDRAAGSTER.

Sara de Uytdragerste²⁰ In de Kandelaer op de Oude Markt 1670
f°48v, 1671 f°49

²⁰ Een vrouw die oude waren
opnieuw verkoopt.

WAARD.

In de Roos op de Vischmarkt, hv van de waard²¹ f°3

²¹ Herbergier.

ZONDER BEROEPSOPGAVE.

Alatres, kint Gillis in de Kortstraet 1672 f°67v

Alckemaer in Coll. Dive Pulcherie, voor mhr 1673 f°80

Amijn, mhr 1674 f°84v; 1675 f°84v; 1675 f°85

Anneke tot Elisabeth van Arschot op de Zeelstraet 1672 f°56v

Arenhouwt, vrouw in Shertogenbosch naest S. 1674 f°84v

Arschot op de Zeelstraat naast St. Andries, juf Elisabeth van 1668
f°36; 1670 f°37

Aivin, mhr 1674 f°73v

Barrie, mhr 1672 f°57; 1672 f°57; in Magno Collegio 1672 f°62v; 1673
f°62v

B...d, mhr de -, 1672 f°58v

Begineers (?) In De Gulden Cam, vr van 1673 f°73

Bel, In de -, moeder 1664 f°21

Broeder, heer -, van pastoor in Wu[[lebringe, tekstverlies door
scheur] 1668 f°34

Busse aen den Blouwen Borenput, mhr 1674 f°85
 Caels, sr, Henriques 1665 f°20
 Caels, sr hiernaest in Namen 1669 f°47, 1670 f°47v, 1671 f°50r;
 op de Prostraet 1671 f°56
 Campenhout, juf van 1668 f°10
 Cathelwyn op den hoeck woonende int straetien van tierken (?) kint
 van 1671 f°50v
 Cathelwyn op den hoek van de Hal op de Prosstraat, sone van 1674
 f°88v; 1674 f°89v; 1674 f°89v
 Causman aen den Blouwen Borenput, hv van 1672 f°65
 Crinon mhr, in magno collegij 1671 f°51
 Colebrant In Den Trouw in de Steen straet, dochter van mhr 1673
 f°78v
 Donck, Mayken, kint van Inde Schael 1671 f°49v
 Dox, Gillam 1673 f°67v
 Draeck naest De Duyve op dOude Markt, sone in De 1673 f°755v; vr
 In De 1674 f°82
 Dunghen, mhr van 1673 f°73
 Erps, van -, kint van buurman In de Want hier naest 1671 f°55v
 Erps, gebuer van -, hier naest In de Want 1672 f°65v
 Flesch een dochter, voor In De 1673 f°80
 Francois, heer ouden 1671 f°49v
 Francois, Barbara -, voor op den hoek van de kraeckestraet voor -,
 1672 f°60v
 Fustin in Collegio Dive Pulcherie, hr 1673 f°70
 Geets, N, den sone in Jerusalem 1668 f°34v
 Geets, N., hv in Jerusalem op de 7 hoecken 1668 f°35
 Gillam den sone vande smid van Perteryck (?) die bij Cotelier ge.. h...
 1672 f°64
 Gintertalen In De Blouwcup, juf Van 1672 f°64; 1672 f°67; mhr Van -
 1674 f°81v; juf Van -1674 f°89v;
 Goethals, h Int Sweert 1665 f°26v
 Goethals In de Pauwe, juf 1666 f°27v
 Guelinckx bij St. Jacops, juf weduwe 1673 f°70v
 Gulde Tafel, een vrouw Inde 1671 f°53v
 Hemert, h, in coll[egio] dive Pulcherie 1665 f°17v
 Herthals, mijn heer -, In t'Sweerd 1668 f° 39
 Herthals bij St Michaelskerk 1670 f°45v, 1670 f°46, 1670 f°46v,
 Herthals juf aen St. Michiels 1677 f°47v
 Herthals In De Mantel, 1673 f° 65v, mhr 1674 f°89v
 Ingo, Peter, 8 augustus 1673 f°70v
 Jansemboy, hr 1663 f°12v, 1664 f°13

Janssens in De Blouwcup, juf 1672 f°64; 1673 f°73v; 1674 f°83v;
 1674 f°85;
 Kind (tkint) In de Werelt hier over 1672 f°65
 Kalverdam, den -, in de Penstraet de dochter 1671 f°55r
 Kerckhoven, Lambrecht van 1672 f°66
 Lavoerken, de vrouw int , 1672 f°59v; id.
 Lefever tegenover het stadthuis, mhr 1671 f°49; 1671 f°50; 1672
 f°51; tegenover stadhuis op Prostraet 1673 f°71; tegenover
 stadhuis 1674 f°72v; sone van, tegenover stadhuis op de
 Prostraat 1674 f°88v Kerckhove, hr Anthone vande -, op de
 Kalvermerckt 1668 f°37v
 Main, d Le - in Magno Collegio 1672 f°58v
 Mallefer, baron van 1674 f°87v
 Mallever, mvr van 1674 f°82
 Man, de In de Flesch 1672 f°64v
 Men in Collegio Maiore, mhr Le 1674 f°87
 Meulemans, eenen soldaet tot de we 1673 f°79v
 Meyer tot Haecht, hsv van mhr De 1673 f°73v
 Molders hv tot Haecht, de 1673 f°73v
 Oghanus, mhr -, in Maiori Collegio 1672 f°56v, Oghanus, d , in
 Magno Collegio 1672 f°62v, Oghanus theolog. int Groot Kollegie, mhr
 1674 f°72v, 1672 f°62v
 Opstal Inde Reggenboghe hier over, Jan van - 1666 f°41, Opstal Inde
 Regenboge, gebuur m van - 1671 f°52, Opstal Inden Regenboghe,
 mhr van 1669 f°41v, 1672 f°61, 1673 f°75, 1674 f°80v, Opstal In Den
 Mantel, mhr van 1674 f°81v [op vastgespeld los briefje]
 Paep woonachtig achter mhr de Vroey, mhr de 1673 f°79, 1682 f°84
 Plevier, mhr 1674 f°85v, Plevier 1674 f°89
 Prins Condé hier over, vr In 1673 f°78v; voor den man In 1674 f°80
 [Prins] Condé, kint in huys hier over 1674 f°86, 1674 f°86v
 Rubens, heer -, 1670 f°39v
 Schijndael, juf van 1662 f°10, 1665 f°21v
 Schrick, mhr Vander -, tot Wesemael 1673 f°69v
 Schoonmacker [beroep?] in de Steen straet, Ferdinandus de 1673
 f°74v
 Sinnich theol. In het Groot Collegie 1673 f°73v
 Smet In De Roode (Roen) Poorte op de Hoeymerkt, dochter van
 Pee(te)r de 1674 f°81, 1674 f°82
 Smits, hv mr Geeraert 1660 f°2v, f°10
 Stadswaghe, In de 1675 f°87v
 Sterck, mhr -, 1672 f°7
 Suster van mijn heer pastoor in Wullebringe 1665 f°21v

²² Vele Engelse en Ierse katholieke geestelijken waren tijdens de 17de en 18de eeuw naar het vasteland gevlucht. Zij behoorden tot diverse orden en congregaties. Zoals alle andere reguliere geestelijken overleefden zij reeds het Oostenrijks Bewind (keizer-koster Jozef II) niet indien ze tot de contemplatieve orden behoorden of Jezuiten waren. Iets later kwam tijdens de Franse Revolutie de afschaffing van alle andere religieuze gemeenschappen. Hun in beslag genomen en verkochte goederen werden *zwart goed* genoemd.

²³ *Pharmacopoeia Bruxellensis* (1641) en *Pharmacia Galeno-Chymica Antverpiensis* (1661). Beide werken werden door ons in facsimile in de reeks *Opera Pharmaceutica Rariora* uitgegeven. Vandewiele schrijft in zijn *Geschiedenis...o.c.*, p. 215 dat De Vadder beide werken gebruikte, maar wel meest de *Pharmacopoeia Bruxellensis*.

Spadeeder (beroep?) op de Mert, voor de 1674 f°83
 Thienen, jonge dochter van aen St. Quintenskerck 1670 f°42v
 Traen, juf -, tot mhr Hergauts 1672 f°55v; 1672 f°57v
 Valck, In den -, 1670 f°39v
 Valenberch op de Zeelstraet, juf Marianna woonende naest 1673 f°78
 Velde Collegio Dive Pulcherie, mhr van de 1673 f°79v
 Vleckmaeker, hv van de op de hoek van de Zeelstraet 1674 f°87v
 Want, gebuerman hiernaest In de - 1671 f°54
 Willemaes, sr, aen de Langhe Trappe 1665 f°23
 Winde, mhr de 1672 f°66v
 Witten Valck op de Prostraet, vrouw in den - 1673 f°68
 Zeger, Just. 1664 f°15

II. Vier rekeningen van apotheker Adrianus De Vadder voor de Jezuiten (1666-1667), de Ierse Predikheren (1675), het College van Premonstreit (1677) en de begijn Marie Smets te Leuven (1687-1688).

Ter illustratie van de rekeningen van De Vadder publiceren wij in deze bijdrage voor de eerste keer enkele van zijn gespecificeerde rekeningen. Voor de identificatie van de simplicia en composita verwijzen we naar de lijst van medicijnen in de bijdrage van Meulemans-Vandewiele.

Van de gespecificeerde rekeningen hebben wij uit lias nr. 7167 er enkele uitgekozen die bestemd waren voor Leuvens religieuze instellingen zoals de kloosters van de Ierse paters Dominicanen²², de Jezuiten en een begijntje uit het Groot Begijnhof. Al deze rekeningen betreffen de jaren 1665 tot 1667.

Na de datum en de namen van de afgeleverde medicijnen met hun kwantiteit volgt een prijsopgave uitgedrukt in Brabantse florijnen (gulden) en stuivers.

Opvallend zijn sommige geneesmiddelen niet zo heel precies gespecificeerd. Kort worden zij bv. alleen maar purgatie, cataplasma, poeder, julep etc. genoemd. De gespecificeerde rekeningen van De Vadder zijn aldus iets eenvoudiger van inhoudsopgave dan deze van enkele van zijn tijdgenoten die al jaren terug door Vandewiele en mijzelf werden gepubliceerd in het *Farmaceutisch Tijdschrift voor België* en in andere publicaties.

De bereidingen van De Vadder zijn zowel in de Antwerpse als de Brusselse farmacopees te vinden²³. Zoals bekend, had de stad

Leuven zelf in die tijd geen eigen stedelijke farmacopee.

Dat apotheker De Vadder bij gelegenheid dure geneesmiddelen op voorschrift diende te bereiden blijkt bijvoorbeeld uit de levering van zweetdrank gemaakt uit bezoar²⁴ (*sweetdranck ex bezoar*) geleverd aan de Ierse paters dominicanen van 27 september 1672 en waarvoor hij een gulden aanreken. De meeste producten overstijgen bijna nooit de 18 stuivers. Op 4 september 1675 worden twee zweetdranken in rekening gebracht voor 1 gulden vier stuivers. Voor een niet nader omschreven apozema rekent hij op 21 oktober 1672 één gulden en vier stuivers aan. Voor het een ander apozema rekent De Vadder op 14 september 1675 een gulden aan.

De afkortingen werden opgelost en gecursiveerd. Van enkele geneesmiddelen wordt de verklaring in voetnoot gegeven. Men raadplege verder de historische vakliteratuur. Toevoegingen of verbeteringen staan tussen vierkante haakjes. Onleesbare letters worden door (...) aangegeven. *Item* betekent eveneens en *eodem dito* eveneens op dezelfde [dag]. De typische tekens voor gewichtaanduidingen zetten wij afgekort om in: ons (unc), dragma (dr) etc.

1. Rekening voor de Leuvense paters Jezuïeten uit 1666-1667:

Weder geleverd voor de R. P.P. der Societeyt Jesu.

Item 13 octobris [1666] een poeder 0-3

Item eodem *dito* 31 *pillulae* de *hiera cum agarico* 0-3²⁵

Item 15 *dito* een purgatie 0-12

Item eodem *dito* noch een purgatie 0-12

Item eodem *dito* een *cataplasma* 0-14²⁶

Item eodem *dito* een poeder 0-3

Item 17 *dito* een *cataplasma* als vooren 0-14

Item 19 *dito* een *rob sambuci* 0-1²⁷

Item eodem *dito* een purgatie 0-14

Item 20 *dito* aen *cremortartari* 0-1²⁸

Item 21 *dito* aen *cremortartari* 0-1

Item 22 *dito* 2 doses *cremortartari* 0-1

Item 1667 20 februarij een quaert *farina fabarum* 0-4²⁹

Item 30 martij unc i s *syrupus granatorum* 0-9³⁰

Item 5 aprilis unc ij *farina fabarum orobi hordei lupinorum* 0-8³¹

Item 17 april unc i *benedictae laxatiff* 0-6³²

Item eodem *dito* unc viij *radicis aristolociae siccatae* 0-4

Item 13 juniij dr j *extractum centaureae minoris* 0-6

²⁴ Bij Meulemans & Vandewiele, o.c., komt deze benaming als dusdanig niet voor, evenwel als *sudorif ex bezoard*.

²⁵ Hierapillen (*picra*) met *agaricus*, lorkenzwam.

²⁶ *Cataplasma*: brijomslag.

²⁷ *Rob*: vruchtensap van vlier.

²⁸ Wijnsteen.

²⁹ Bloem van bonen.

³⁰ Siroop van granaatappelen.

³¹ Bloem van bonen, tuinerwten, gerst en lupinen.

³² Een 'gezegend' geneesmiddel

³³ Extract van alsem en alant. De letter a is de afkorting van *ana*: van elks evenveel.

Item 15 *dito dr j extractum centaureae minoris* 0-6
Item 18 augusti 2 oncen *emplastrum iera (...)* am (?) 0-8
Item 3 oct *extractum absinthij[,]* helenij a. dr. i. 0-12.³³

2. Rekening van 12 januari 1675 tot 18 september 1675 voor het klooster van de Ierse Dominicanen of Predikheren. (Afb. 1 - 3)

De eerste gespecificeerde rekening die in de lias van De Vadders papieren voorkomt, is er een die bestemd is voor de Ierse predikheren, ook dominicanen genoemd. Ze behelst de leveringen uit 1672 tot en met 1675. Deze opeenvolgende jaarrekeningen staat bovenaan iedere keer het jaartal aangegeven. De rekening die wij hier publiceren is in facsimile als illustratie in deze bijdrage afgedrukt. De eerste rekening voor het jaar 1672 wordt voorafgegaan door het opschrift: *Gheleúert diúersche medicamenten voor de R.P.³⁴ der Jersche predicheeren door A. de Vadder Apotheker.*

³⁴ *R.P.*: reverendi patres, de eerwaardige paters.

Net zoals de vorige rekeningen voor de kloostergemeenschappen is op het einde hiervan het eigenhandig handteken en de bewoording van de prior, de overste van het klooster te lezen. Voor dit der Ierse Dominicanen is dit pater Antonius Rotham die tekent in 1675: zo bevestig ik, broeder Antonius Rothaeus overste vande Ierse broeders predikheren van Leuven.

Het totaalbedrag van deze vier jaarrekeningen (1672-1675) beslaande zes klein in-folio bladzijden, bedraagt 156-18 pond schellingen.

Het is niet verwonderlijk dat De Vadder, net zoals dit nog het geval was tot na het middel van de 20ste eeuw, dat een deel van het verschuldigde bedrag in mindering werd gebracht voor het opdragen van gewone missen door de paters van het convent. Apothecaris De Vadder liet zich dus deels betalen door gelezen missen zodanig dat de eindsom die de paters moesten betalen voor de medicamenten (156 gulden 18 stuivers voor de jaren 1672-1675) op 30 gulden werd gereduceerd. De som van 126 gulden 18 stuivers was dus al gedeeltelijk in cash betaald³⁵ en ook door gelezen missen (dat zijn gewone, niet gezongen of plechtige missen, door de priester opgedragen met een door de gelovige opgegeven intentie, meestal voor de zielrust van de opdrachtgever). De rest van het verschuldigd geld bedroeg dus nog 30 gulden. Daarvan kweet zich dus de prior zoals op het eind van de rekening staat geschreven en door hem ondertekend.

³⁵ Een deel was reeds contant betaald op 24 mei 1672 door de toenmalige prior Joannes Bronne.

1.6.7.5.

[Gheleúert diúersche medicamenten voor de R.P. der Jersche predicheeren door A. de Vadder Apotheker]³⁶.

Item 12 Januarij [1675] *conserua* om te sweeten 0-6

Item eodem d^{to} een purgatie 0-12

Item 12 d^{to} 4 poederkens *ex antimonio sudorefora*³⁷ 0-18

Item 7 februarij een purgatie 0-12

Item 28 d^{to} een purgatie 0-10

Item 22 aprilis een purgatie 0-10

Item 23 d^{to} *mixtuer* om te sweeten 0-10

Item 1 majj *mixtuer* om te sweeten 0-10

Item 8 d^{to} een purgatie 0-15

Item 24 d^{to} sweet dranck 0-4

Item 13 iunij een purgatie 0-10

Item 18 d^{to} sweet dranck *ex bezoar*³⁸ 0-12

Item 20 d^{to} purgatie 0-12

Item 25 d^{to} een iulep 0-10³⁹

Item 9 iulij aen rhabarber 0-4

Item 11 d^{to} aen rhabarberende *radices zedoari* 0-6

Summa huius folij floreni 11-5⁴⁰

Item 26 Julij een purgatie 0-10

Item 9 augusti aen pil hiere *agarici* 0-3

Item 10 d^{to} *quantitijt* pillen purgatif 0-4

Item eodem d^{to} *quantiteijt* drogen 0-2

Item d^{to} *quan titijt pulvis rhei et radices* zedoar 0-6

Item 20 d^{to} een purgatie 0-12

Item 27 d^{to} een conditum 0-4

Item 4 septembris aen twee sweet drancken 1-4

Item 5 d^{to} een Julep met syropen 0-15

Item 9 d^{to} *mixt purgatiff* 0-8

Item 10 d^{to} aen *aq cinamomi* 0-5

Item 12 d^{to} eenen sweet dranck *ex bezoar* 0-15

Item 13 d^{to} een purgatie 0-10

Item eodem d^{to} noch purgatie *ex manna* 0-12

Item 14 d^{to} een apozema 1-0

Item 15 d^{to} eenen ptisaen 0-6

Item 18 d^{to} een purgatie 0-10

Summa huius folij floreni 9-7

95-8 13-16 14-14 12-8 11-5 9-7

Somma summarum 156-18⁴¹

³⁶ Opschrift van de eerste jaarrekening die voor de volgende kan gelden indien men het jaartal aanpast.

³⁷ *Sudorifera*: zweetmiddel.

³⁸ *Bezoar* is een steen, concretie, uit de maag van een geit of gelijkaardig dier uit het Nabije Oosten.

³⁹ *Julep*: consistent dikke drank met siroop en afkooskesel.

⁴⁰ Aan het einde van elk blad noteert de apotheker de prijs van alle daarop genoteerde medicamenten.

⁴¹ Het gezamenlijk bedrag van alle bladzijden der rekening. De bedragen 11-5 en 9-7 gelden alleen voor het jaar 1675.

Aen des affrekeninghe afgekort seijnde de betalinghe soo in gelt als door gelesen missen gedaen beloopende ter somme van 126-18

soo rest te betaelen door afrekeninghe met Reverdus Pater prior gedaen desen 3 octobris 1675 30-0

Ita attestor (aldus bevestig ik) frater Antonius Rothæus prior fratrum prædicatorum Ibericorum Lovanij.

De generale rekening werd betaald door Antonius Rothæus, prior fratrum predicatorum Iberi Lovanij (prior van de Ierse predikheren te Leuven) op 3 oktober 1675.

⁴² Naar de plaatsnaam Prémontré in Frankrijk, Aisne. De Norbertijnen of Premonstratenzers zijn geen paters, maar heren, reguliere kanunniken, ook Witheren genoemd. Zij bewonen een abdij waarvan de abt de overste is en bijgestaan wordt o.a. door een prior.

3. Rekening voor de Norbertijnen (Premonstratenzers⁴², Witheren) in het college van Premonstreit van 7 februari 1677 tot 30 maart 1677. Het betreft hier o.a. zeer waarschijnlijk ook theologiestudenten, afkomstig uit de drie Norbertijnse abdijen van Grimbergen, Postel en Tongerlo. Leden van de abdij Averbode worden niet genoemd.

Gelevert diversche medicamenten voor de heeren van Grimbergen in de kollegie der Premonstreyt op de Prosstraat.

Item 7 dïto voor de heeren van Grimbergen syroop 0-8

Item 8 febr. voor de heeren van Grimbergen een purgatie van manna decoctum petri foresti 0-18

Item eodem dïto pro ijsdem heeren ex Grimbergen syroop 0-8

Item 10 dïto voor de selve heeren van Grimbergen vorschreven syroop 0-8

Item 10 dïto voor de heeren van Postelen nominatim pro V. Spoormans⁴³ purgatio ex manna 0-18

Item eodem dïto pro eodem Spoormans [een] syroop 0-5

Item eodem dïto pro eodem Spoormans decoctum pro collutione oris 0-12⁴⁴

Item 27 dïto voor de heeren van Grimbergen aen succus liquiritiae 0-2

Item 10 martij voor de heeren van Grimbergen 10 oncen conserva rosarum rubearum 0-15⁴⁵

Item eodem dïto voor de heeren van Tongerlo aen aqua Plantaginis 0-6⁴⁶

Item 30 martij voor de heeren van Tongerlo [een] iulep 0-8

⁴³ Met name V. Spoormans.

⁴⁴ Een afkooksel als oogmiddel.

⁴⁵ Een conserf van rode rozen.

⁴⁶ Wegbreeewater.

4. Rekening voor Maria Smets, begijn in het Groot Begijnhof te Leuven, 4 juli 1687-9 maart 1688.

In het begin van de rekening staat als de beneficiaris van de geleverde medicamenten de begijn Maria Smets die in het Groot Begijnhof woonde te Leuven en welbepaald in het huis of convent genoemd de Heilige Bruno. Deze Brun van Keulen was stichter der zeer strenge en ascetische Orde der Kartuizers⁴⁷. In de jaren 1670 tot 1674 zien wij in de rekeningen van Adriaen de Vadder zijn zwager Smets in Haecht regelmatig opduiken. Mogelijk is het begijntje een verwante van apothecaris De Vadder.

Gheleuert voor Marie Smets begijntien in *Sint Bruno*⁴⁸.
Inden ersten 4 julij [1687] *quantiteit* pillen *purgatif* 0-14
Item 15 octobris de selve pillen 0-14
1688 item 2 februarij *quantiteit* poederkens 0-18
Item eodem *dito* poeders ad plerut 0-4⁴⁹
Item 5 februarij *dito* een syroop 0-8
Item eodem *dito* *quantiteit* poeders 0-12
Item 10 *dito* syroop 0-8
Item 9 martij *conditum confortativum* fl. 1-16

[totaal]: 5 gulden-14 stuivers.

Résumé. Les archives municipales de Leuven (Louvain, Belgique) préservent une remarquable collection des comptes du pharmacien Adrien de Vadder (°1643-†1693). Nous avons dressé une liste des noms de ses débiteurs pour les années 1660 à 1674. En outre nous publions ici pour la première fois 4 arriérés de comptes détaillés (1666-1688). Ils s'adressent à une béguine, aux Jésuites et aux Dominicains irlandais, aux Prémontrés, tous établis en ville.

Prof. Dr. Christian De Backer.
Speureweg 21
B-9830 St.-Martens-Latem

⁴⁷ Leuven bezat een klooster der Kartuizers, een zogenaamde kartuize. De kartuizers waren een zeer strenge orde. Voor de relatie farmacie en kartuizers zie mijn bijdrage over de kartuize van Diest-Zelem in *Bulletin van de kring* nr. 109, 54 (2005), p. 53, n. 1 en 2.

⁴⁸ Sint-Bruno: in het huis genaamd Sint-Bruno [van Keulen], stichter van de Kartuizerorde. Boven een gespecificeerde rekening uit 1675 (fol. 96v van het schuldboek staat: *Geleuert voor Marie Smet begijncken op t groot begijnhoff*).

⁴⁹ Het geneesmiddel heet in feite *pulvis pleuriticus*. Komt nog voor in het *Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco-Viennense*, edities Brussel 1747 en 1774. Cfr. S. Blancardus, *Lexicon medicum* (Jena, Müller, 1683) s.v. *pleuritis* (= *Seidestechen*), in een Duitse editie die wij hier gebruiken. Het p. pl. komt niet voor in de lijst van Meulemans en Vandewiele.

Afbeeldingen 1-3. Stadsarchief Leuven inv. nr. 7167. Drie achtereenvolgende fragmenten (gezien neergeschreven op drie achtereenvolgende folia) van de volledige rekening voor 1675 van apotheker Adriaen De Vadder (eigen handschrift) voor de Ierse Dominicanen met attest en handtekening van prior Antonius Rotham, 3 oktober 1675.

1675

Item 12 Januarij confer op te swaer	0	-	6
Item 12 dto. een peregative	0	-	12
Item 12 dto. 4 pooderkes opant fudoer	0	-	18
Item 7 februarij een peregative	0	-	12
Item 20 dto. een peregative	0	-	10
Item 22 april een peregative	0	-	10
Item 23 dto. mipt om te swaer	0	-	10
Item 1 may mipt om te swaer	0	-	10
Item 8 dto. een peregative	0	-	15
Item 24 dto. swaer drank	0	-	4
Item 13 may een peregative	0	-	10
Item 18 dto. swaer drank te bezoar	0	-	12
Item 20 dto. een zabaer	0	-	5
Item 23 dto. peregative	0	-	12
Item 25 dto. een melk	0	-	10
Item 9 may een zabaer	0	-	4
Item 11 dto. een zabaer en roden danc	0	-	6
Daer ghuut folij			11 - 5

Afb.1

Item 26 Julij een peregative	0	-	10
Item 8 august een pel guder agaris	0	-	3
Item 9 dto. pel guder agaris	0	-	3
Item 10 dto. gittyt pully peregative	0	-	4
Item 10 dto. gittyt drogels	0	-	2
Item 12 dto. gittyt pul rzei te zeduar	0	-	6
Item 20 dto. een swaer drank	0	-	12
Item 22 dto. een peregative	0	-	12
Item 24 dto. een roudatum	0	-	4
Item 4 september een twee swaer drank	1	-	4
Item 5 dto. een gult mlt swaer	0	-	15
Item 9 dto. mipt peregative	0	-	8
Item 10 dto. een ag. cumomoni	0	-	5
Item 12 dto. een swaer drank te bezoar	0	-	15
Item 13 dto. een peregative	0	-	10
Item 14 dto. een peregative de mania	0	-	12
Item 14 dto. een agosma	1	-	0
Item 15 dto. een swaer rtfisen	0	-	6
Item 17 dto. een swaer rtfisen	0	-	6
Item 18 dto. een peregative	0	-	10
Daer ghuut folij			9 - 7
			95 - 8
			13 - 16
			17 - 14
			12 - 8
			11 - 5
			9 - 7
Daer ghuut folij 156			18

Afb.2

Handscrift afrekeningge afghoort
 segende de betalingge van m guld
 uit door gittyt miffen gedaen
 belopende tot somme van
 frou roff te betalen doorafschem
 gge met R. P prior gdaen d'ij
 3 october 1675

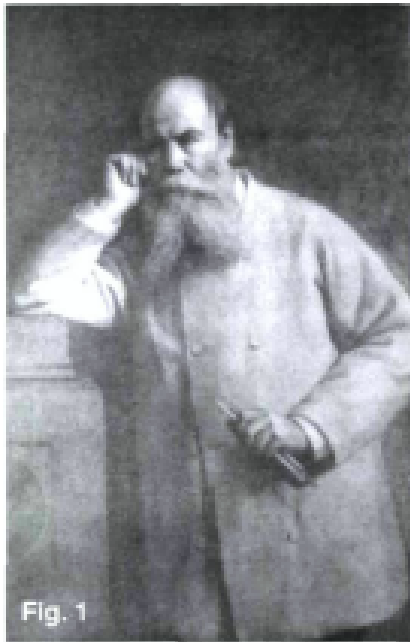
in attesten te Antonius Rotham
 prior stent pred. g. Leuven

Afb.3

CHARLES-AUGUSTE FRAIKIN, *apotheker-beeldhouwer**

*Lezing gehouden tijdens het congres van de Kring voor de Geschiedenis van de Farmacie in Benelux, te Mechelen op 8 oktober 2005

Apr. G. De Munck

Karel-August Fraikin, later Charles-Auguste genoemd, werd op 14 juni 1817 geboren te Herentals als jongste van negen kinderen uit het huwelijk van de stadssecretaris en notaris Jean-Baptiste Fraikin (Gent 21 okt. 1771 - Herentals 25 febr. 1833) van Waalse afkomst (Land van Herve) en Thérèse Van Luycq (Herentals 6 okt. 1781 - ?).

Spijts het beroep van vader heerste bij de opvoeding van de negen kinderen absoluut geen welstand in de familie Fraikin. Guusje, zoals hij werd genoemd, ging al vroeg naar de gemeente-school, waar hij in het Nederlands (1) leerde lezen, schrijven en rekenen.

Reeds spoedig werd zijn voorliefde voor kunst en zijn aanleg voor tekenen en houtsnijden opgemerkt. Hij genoot ervan voorwerpen na te tekenen en uit te snijden. Na schooltijd trok hij zich thuis terug in wat hij zijn "atelier" noemde en waar de wanden vol hingen met tekeningen en schetsen. Vader Fraikin die eveneens een kunstminnaar was, moedigde zijn zoon in tegenstelling tot wat gangbaar was aan in zijn artistieke aspiraties.

In 1829 vertrok Fraikin op 12-jarige leeftijd naar Antwerpen om de lessen bij te wonen aan de Academie. Hij verbleef er bij een familielid en maakte zienderogen vorderingen. Bij het eerste examen behaalde hij op ongeveer honderd medeleerlingen een der eerste plaatsen. Wegens herhaalde afwezigheid werd hij echter van de Academie weggestuurd. Om de leerlingen de kans te geven de lagere school te volgen, begonnen de lessen aan de Academie al om zes uur 's morgens. Een artikel van het reglement bepaalde dat, wie drie maal te laat kwam, werd uitgesloten. Meer dan eens vergat men de jonge Fraikin wakker te maken zodat dit strenge reglement ook op hem werd toegepast.

Terug thuis in Herentals besteedde hij al zijn vrije tijd aan de tekenkunst, waarbij het weinige zakgeld dat hij 's zondags kreeg diende om papier, potloden en krijt te kopen.

Vader Fraikin, die ernstig verwond was geraakt door een val uit de postkoets Brussel-Vilvoorde, bleef bezorgd om de toekomst van zijn jongste zoon en zette hem aan zich in Brussel te vestigen en in een atelier te gaan werken.

In januari 1833, hij was toen 15 jaar, verliet Fraikin met amper drie gulden op zak Herentals en reisde via Mechelen naar Brussel. Daar trok hij in bij een vriend die hem een zolderkamer afstond. Drie weken later bereikte hem het bericht van het overlijden van zijn vader. Dit betekende voor hem een zware slag. Bovendien restte hem ondanks zijn zuinigheid niet veel meer van zijn drie gulden. De vriend bij wie hij inwoonde raadde hem daarom aan een vak te leren waarvoor geen speciale opleiding vereist was zoals loodgieter of huisschilder. Maar zijn oudste broer, die voogd was over de jonge August, vond dat hij het weinige Latijn dat hij op school had geleerd moest benutten en plaatste hem als leerjongen in de apotheek van Apotheker Van Tilborg.

Dat was niet naar de zin van August, maar hij had geen andere keus. Hij droomde immers van schilderen en beeldhouwen; zalven en pillen bereiden trok hem helemaal niet aan. Hij kocht een verfdoos en wanneer hij alleen in de apotheek was, oefende hij zich in het maken van aquarellen. Nu was er tegenover de apotheek Van Tilborg een pasteibakker, waar hij de hele tijd een bevallige juffrouw de klanten zag bedienen. Op zekere dag was hij dit gebeuren aan het tekenen, toen plots de "patron" achter hem stond. Deze rukte de tekening uit zijn handen en scheurde ze voor zijn ogen stuk met de woorden: "Dacht jij soms dat je zo apotheker wordt?"

Fraikin voelde zich diep vernederd en besloot een patroon die geen oog had voor de artistieke aanleg van zijn leerling zo vlug mogelijk te verlaten. Daarop ging hij werken in de apotheek in de Kleerkoperstraat, die toebehoorde aan Auguste Donat de Hemptinne, apotheker des konings (2).

Bij deze belangrijke apotheker kreeg Fraikin lessen in de artseneerbereidkunde en vooral in de scheikunde. Hij leerde er tegelijk Frans, de enige taal die bij apotheker de Hemptinne gesproken werd en waarvan hij tot dan toe geen letter begreep. De weinige vrije uren die hem gegund waren, meestal 's nachts (de apotheek sloot zelden voor elf uur 's avonds) besteedde Fraikin aan het schilderen.

Schilderen was voor hem een ware passie geworden. Hij vond hierin steun en aanmoediging bij François Joseph Navez, directeur van de Academie van Brussel en schoonbroer van apotheker de Hemptinne, die bijna elke avond doorbracht in het huis van zijn vriend apotheker. Hij prees het werk van de jeugdige schilder en voorspelde hem een grote toekomst als kunstenaar. Dit was voor Fraikin het signaal om zo vlug mogelijk zijn apothekersdiploma te behalen, waarna hij zich geheel aan de kunst zou kunnen wijden.

In 1835 behaalde Karel-August Fraikin het apothekersdiploma op 18-jarige leeftijd met grote onderscheiding. Zijn zuster, die gehuwd was en ook te Brussel woonde, had net als haar broer een zwak voor de kunst en bood hem een kamer aan waar hij kon schilderen en tekenen naar believen. Weldra liet de jonge kunstenaar zijn apothekersberoep varen. Het eerste werk dat hij maakte, was een grote tekening in Chinese inkt die "Telemachus op het eiland Calypso" voorstelde. Nauwelijks was dit werk af of apotheker de Hemptinne liet Fraikin ontbieden om over zaken te spreken. Te Genappe (Waals-Brabant) was namelijk een bevriende collega van hem overleden en om de apotheek te kunnen voortzetten zocht de weduwe een apotheker in dienst te nemen. Apotheker de Hemptinne drong er bij Fraikin op aan de vrouw te helpen, al was het maar om hem plezier te doen. Uit erkentelijkheid voor zijn vroegere leermeester ging Fraikin op dit verzoek in, maar op één voorwaarde : dat het slechts tijdelijk zou zijn, totdat de apothekersweduwe iemand anders gevonden had.

Hij vertrok dus naar Genappe waar hij de apotheek in een armzalige toestand aantrof. Dadelijk begon hij met de reorganisatie van de apotheek, tekende nieuwe etiketten op de bokalen en schilderde allerlei bloemen en symbolische afbeeldingen op de laden en de recepteertafel, zeer tot waardering van het cliënteel en de weduwe, die er helemaal niet meer aan dacht iemand anders te zoeken voor de uitbating van de apotheek.

In die periode begon Fraikin onder invloed van Guillaume Geefs zich te interesseren voor de beeldhouwkunst. Bij de plechtige inhuldiging van het beeld van Belliard van Geefs te Brussel in 1838 (3), was Fraikin zodanig aangeslagen dat ook hij wilde gaan beeldhouwen. In de apotheek begon hij zonder daartoe enige opleiding te hebben genoten te oefenen met boetseren. Toen zijn broer te Brussel één van zijn werken aan de beeldhouwer Pieter Puyenbroeck (4) toonde, was deze laatste dermate geïnteresseerd dat hij aan Fraikin voorstelde om in zijn atelier te komen werken. Fraikin verliet de apotheek te Genappe en trad in dienst van Puyenbroeck. Groot was zijn teleurstelling toen hij vernam dat hij als vakman was aangenomen dwz. dat hij enkel modellen mocht uitkappen in marmer of steen, maar geen eigen ontwerpen mocht creëren. Aangezien hij vond dat Puyenbroeck hem niets te leren had, verliet Fraikin vrij snel het atelier. Hij verbleef in die periode terug bij zijn zuster in Brussel, en om in zijn levensonderhoud te voorzien, boetseerde hij overdag

kopieën van oude meesters, waarvan hij dan 's nachts beelden afgoot, die bij sommige handelaren zeer in trek waren.

Van 1840 tot 1842 volgde hij lessen aan de Koninklijke Academie van Brussel, waar hij spijs de spot van zijn medeleerlingen om zijn onervarenheid en onbehandigheid bij directeur Navez veel steun vond. Fraikin voltooide toen zijn eerste belangrijke werk, "De verwachting" (een meisje aan zee wacht op de komst van haar jongen). De volgende creatie noemde hij "Venus met de duif of reinheid" (5) dat in die tijd erg in de smaak viel, zodat zeer veel reproducties ervan verspreid werden.

Voor de wereldtentoonstelling van 1842 maakte Fraikin een levensgroot exemplaar van het beeld "Meisje dat bloemen plukt". De verkoop van al deze werken vlotte zo goed dat hij verplicht was een helper aan te werven voor het zuivere materiële werk.

Door dit succes werd ook de aandacht van de overheid op hem gevestigd, en bekwam hij verschillende private en openbare opdrachten. Zo vroeg mijnheer Van Volxem, oud-minister en oud-burgemeester van Brussel hem het Griekse tempeltje dat hij bezat in zijn kasteel van Trois-Fontaines bij Vilvoorde, te decoreren. Op het plafond moesten in halfverheven beeldhouwwerk de afbeeldingen van de negen Muzen aangebracht worden en Fraikin moest ook een marmeren beeld van Apollo maken en twee grote versierde vazen eveneens in marmer.

In 1845 stelde Fraikin op de Nationale Expositie van Brussel zijn groep "Slavenliefde" (6) ook "Amor gevangen" of "L'Amour captif" genoemd, ten toon waarmee hij een enorm succes oogstte. Bij de opening van de tentoonstelling waren koning Leopold I en koningin Maria-Louisa van Orléans in hoogsteigen persoon aanwezig. De groep van Fraikin trok onmiddellijk de aandacht van de koningin die haar echtgenoot bij het ongewone beeld bracht. De koningin vroeg wie het gemaakt had en stelde Fraikin trots voor aan haar gemaal. Van dat moment af verloor de vorst de jonge kunstenaar niet meer uit het oog. In alle omstandigheden, bij elke ontmoeting mocht Fraikin blijken van waardering in ontvangst nemen, en tot op het einde van zijn leven toonde de koning zich erg erkentelijk tegenover de beeldhouwer.

Wanneer groothertogin Maria van Rusland, zuster van keizer Nikolaus en directrice van de Schone Kunsten van het Keizerrijk, een bezoek bracht aan het atelier van de beeldhouwer, bestelde zij voor de Hermitage te St-Petersburg een levensgrote marmeren

reproductie van dezelfde grootte, maar met een lichte wijziging, van Slavenliefde. Sindsdien liet zij geen verblijf in België voorbij gaan zonder Fraikin te komen bezoeken.

Fraikin reisde in 1846 naar Italië, samen met twee vrienden en verbleef er een gans jaar. In juli ontmoette hij te Rome dankzij een aanbevelingsbrief van Navez de beeldhouwer Tenerani (7). Hij bezocht er musea en werkplaatsen en was vol bewondering voor de talrijke oude monumenten.

Bij zijn terugkomst in België werd hij in 1847 op 30-jarige leeftijd verkozen tot lid van de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Als leraar aan de Academie van Brussel was hij o.m. leermeester van Constant Meunier, Leopold Wiener, Guillaume de Groot en August Brackeveld.

Fig. 2

In 1848 maakte Fraikin een marmeren beeld dat de stad Brussel voorstelde. Het werd op de fontein geplaatst die werd opgericht ter nagedachtenis van de heer Rouppe, oud-burgemeester van de hoofdstad aan het Rouppeplein (8).

De heer Wyns de Rocourt, burgemeester van Brussel, gaf aan Fraikin de opdracht om het portaal van het stadhuis op de Grote Markt te versieren met elf beelden voorstellend de 5 beschermheiligen van de hoofdstad en vrouwenfiguren die de hoofddeugden uitbeelden (9).

Fig. 3

Fraikin begon nu aan een nieuw ontwerp voor de volgende nationale tentoonstelling in 1848. Dit werkstuk kreeg de titel "Psyche roept Amor te hulp na het openen van de doos van Pandora" (10). Om het beeld tegen schade te vrijwaren, had hij het, met zeildoek bedekt, tussen twee kolommen geplaatst.

Bij de opening van het salon bleek hem geen plaats toegewezen om zijn werk te exposeren. Fraikin was dus verplicht het werk te laten staan waar het stond. Tot zijn grote verwondering kwam

het echter uitstekend tot zijn recht op deze door het toeval aangewezen plaats.

Toen in 1850 koningin Louisa van Orléans op 39-jarige leeftijd te Oostende overleed, vroeg de burgemeester van deze stad aan Fraikin een ontwerp te maken voor het gedenkteken dat voor haar zou opgericht worden (11). De voorstudie die hij aan de gemeenteraad voorlegde, werd dadelijk goed bevonden.

Vijf volle jaren had Fraikin nodig voor de voltooiing van dit werk, dat, toen het af was, zo geslaagd bleek dat er dag na dag mensen kwamen kijken in zijn atelier. Aan de St-Pieter- en Pauluskerk van Oostende werd in 1859 een speciaal gebouw bijgevoegd om het Mausoleum van koningin Louisa-Maria in onder te brengen (12).

Fig. 5

In 1856 huwde Fraikin en uit het huwelijk werden twee dochters en een zoon geboren, die genieofficier werd.

Nu volgden talrijke andere officiële opdrachten waaronder dit van de Graven van Egmond en van Hoorne, dat op de Grote Markt van Brussel werd ingehuldigd op 15 december 1864, maar naar de Kleine Zavel werd overgebracht in 1879, zeer tegen de wil in van de kunstenaar (13).

Voor het Noordstation te Brussel ontwierp hij vier allegorieën ter hoogte van de eerste verdieping : de Overvloed, de Vrede, de Vooruitgang en de Broederschap (14); evenals het fronton van de Ruitersrijkerne te Etterbeek.

Van Koning Leopold II kreeg hij de opdracht voor de oplichtering van de eretrap van het Koninklijk Paleis te Brussel met een allegorisch beeld van De Vrede, onder de gedaante van Minerva (15) en voor het halfronnd van de Kamer van Volksvertegenwoordigers maakte hij het beeld van Leopold I (16).

Zijn beeldhouwwerken werden weldra ook in het buitenland aangekocht, waar ze dikwijls nagebootst en voor echt verkocht werden. Zo ontstonden er in Italië, meer bepaald te Firenze en Carrara, werkplaatsen die zich specialiseerden in het imiteren van Fraikin's beelden. In 1875 tijdens het eeuwfeest dat te Firenze werd gehouden ter ere van Michelangelo, werd Fraikin naar Italië gezonden als afgevaardigde van de Academie van België. Toen hij bij die gelegenheid een van de werkplaatsen bezocht, en een zestal reproducties bemerkte van zijn Slavenliefde, vroeg de kunstenaar aan een van de vaklui wie dat beeld gemaakt had. De man antwoordde dat het een zekere "Frakan" was, een Duitser die al een tijdje dood was, een grote artiest voegde hij eraan toe. Op een andere keer ontdekte Fraikin in Parijs, midden in het uitstalraam van een bronsbewerker in de Rue de la Paix, een van zijn werken. Hij ging binnen, vroeg of hij het beeldje eens mocht zien en onderzocht het nauwkeurig. De eigenaar van de zaak vroeg wat hij ervan dacht. Fraikin hield zich van den domme en haalde zijn schouders op, waarop de ander zei : "Men ziet gemakkelijk dat mijnheer niet veel verstand heeft van kunst : het is één van de schoonste moderne stukken die er bestaan." Daarop vroeg Fraikin wie dat beeldje dan wel gemaakt had. "Maar dat ziet u toch; het draagt toch een inscriptie", antwoordde de zaakvoerder. Er stond Quesnel op. Toen Fraikin wilde weten wie die Quesnel wel was, antwoordde de bronsbewerker dat het zijn zoon was. Het kwam zelfs zover dat imitators uit andere landen hun waar te Brussel zelf aan de man kwamen brengen, ondanks de strenge wetten die op namaak stonden, zodat de kunstenaar wel verplicht was verscheidene van hen te doen veroordelen.

Tot groot genoegen van de burgerij rivaliseerden op de salons de Venussen, nimfen, bacchanten "De triomf van Bacchus" (17), en andere prikkelende schepsels zoals Amphitrite (18). Maar niet iedereen kon deze kunst appreciëren en Fraikin werd ervan beschuldigd de jeugd te bederven. Anderen schamperden dat hij, voor hij klei begon te boetsen, bij een vermaard apotheker pasta kneedde. Zeker is, dat hij als romanticus uitblonk in het zogenaamde "Pompadour"-genre, wat in die tijd meer dan één criticus deed walgen.

Een ander aspect van Fraikin's werk is zijn sentimentele en anekdotische onderwerpen zoals "Een moeder" waarbij het gesuste kind zijn moeder toelacht (19), "De hommel of de onschuld" : een niets vermoedend kind probeert een hommel te vangen onder de

Fig. 6

plooiën van zijn hemd, "Zoals grootvader" : een meisje probeert haar hond een bril op te zetten (20), of "Amor in de wieg" (21).

Naast deze uitingen van pure romantiek, beeldhouwde Fraikin in de geest van zijn tijd, namelijk binnen het historische reveil, waarbij over het ganse land standbeelden van beroemdheden en monumenten verzezen, beelden van o.m. koning Leopold I (22), Pater De Smet (23), Adolf Quetelet (24), Graaf Barthélemy Dumortier (25).

Hij beeldhouwde ook levensechte borstbeelden van o.m. Louis Gallait (26), Louis Robbe (27), Justa De Potter (28), Eugène Verbroeckhoven (29), Victoria, Koningin van Engeland (30) en vele anderen.

Religieuze onderwerpen vinden we veel minder bij Fraikin. Naast enkele madonna's ontwierp hij een aantal grafmonumenten op de kerkhoven van Laken voor de filantroop Nicolay (31), de familie Cloquet (32), André Van Hasselt (33), te Elsene voor Juffrouw Spruyt, te Rumillies bij Doornik voor Pater Passerat (34) en Kardinaal

Deschamps (35) en voor Graaf de Merode (36) in de kerk St-Michiel en St-Goedele (Brussel), voor Bisschop Dehesselle (37) in St-Albanus (Namen), voor de heer Névraumont (de liefdadigheid) (38) in de St-Jan en St-Niklaaskerk (Schaarbeek) en voor Juffrouw Van Heteren (39) in de sacristie van de St-Waldetrudiskerk in Herentals.

Tot 1878 was Eugène Simonis (40) als lid van de Commissie de eerste en enige "conservator" van de afdeling beeldhouwwerken van het Musée Royal de Peinture et de Sculpture de Belgique (41). In de loop van dat jaar kreeg hij het gezelschap van Charles-Auguste Fraikin. Zij moesten o.a. toezien op het moelieren in gips door de

Fig. 7

“practiciën” van het museum en op het gieten in de bronsgieterij. Na de dood van Simonis in 1882 bleef Fraikin tot aan zijn dood deze verantwoordelijkheid uitoefenen.

In een brief van 6 juni 1888 van Fraikin aan Burgemeester Van Schoubroeck van Herentals deelde Fraikin zijn beslissing mee “na raadpleging van vrouw en kinderen” om al zijn plaastermodellen te schenken aan de stad (42). “Depuis 55 ans que j'ai quitté mon cher Herentals je n'ai rien oublié de ce temps-là”.

De notariële acte van de schenking werd verleden te Herentals op 10 april 1890 voor Mr. L.H. Caeymaex, notaris te Herentals “waarbij Monsieur Charles August Fraikin, “statuaire”, afstand doet aan de gemeente Herentals, zijne geboorteplaats, van de maquettes van al zijne kunstwerken”. (43)

De beelden werden verpakt in tientallen kisten en per spoor naar Herentals verzonden in verschillende zendingen in de loop van 1891.

De inhuldiging van het museum in de lakenhal was oorspronkelijk voorzien op 9 oktober 1892, maar tengevolge van een “choleravormige ziekte die op verschillende plaatsen in de provincie is opgedoken” werd ze uitgesteld.

De uiteindelijke inhuldiging vond plaats op zondag 14 mei 1893 (44) en ging gepaard met een banket. Fraikin was op dat moment al ziek maar zijn arts gaf hem toch toestemming om deel te nemen op voorwaarde dat hij zich niet zou vermoeien en vooral geen kou zou vatten. Er verliepen slechts zes maanden tussen de inhuldiging van zijn museum en zijn overlijden.

Fraikin overleed te Schaarbeek in zijn huis Chaussée de Haecht nr. 198 op 22 november 1893. De uitvaart had plaats op 25 november te 11 uur in de kerk Saint-Servais te Schaarbeek. Volgens zijn wilsbeschikking werd hij overgebracht naar Herentals en er begraven. De gemeenteraad wenste hierbij een laatste eer te brengen aan haar beroemde stadsgenoot en besliste eenparig : “de godsdienstplechtigheid van eerste klas, ten laste van de gemeente, te doen plaatsgrijpen, de twee maatschappijen van Harmonie uit te nodigen de lijkstoet te vergezellen en treurmarschen uit te voeren, andere

Maatschappijen tot den optocht te vragen, de inwoners te verzoeken ten teken van rouw de nationale vlag half ten top te hijsschen, de bevelhebber der gendarmerie vragen om door de Brigade de militaire eerbewijzen te doen uitvoeren.”(45) De grafrede werd uitgesproken door Ridder Edmond Marchal.

Fraikin was :

- Apotheker van eerste rang.
- Lid van de Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België.
- Corresponderend lid van het Institut de France.
- Actief lid van het Academisch Korps van Antwerpen.
- Erelid van de Keizerlijke en Koninklijke Academie van Wenen.
- Extern lid van de Maatschappij van de Drieuldigheid te Dallas (Texas, Amerika).
- Actief lid van de Koninklijke Commissie der Koninklijke Musea.
- Lid van de Maatschappij voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van Henegouwen.
- Corresponderend lid van het Artistiek Instituut van Gent.
- Corresponderend lid van de Kring voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van Antwerpen.
- Erelid van de Kunstkring van Luik.
- Commandeur in de Leopoldsorde.
- Commandeur in de Koninklijke Krijgsorde van Christus, van Portugal.
- Ridder van het Erelegioen.
- Ridder in de Orde van Verdiensten van Saksen.

Hij heeft bovendien medailles van eerste klas gekregen op de tentoonstellingen van Brussel, Parijs, Londen, Wenen, Philadelphia, Melbourne, Port-Adelaïde, enz. en de grote eremedaille op de algemene tentoonstelling van Parijs in 1845.

Een der hoofdstraten van Herentals kreeg zijn naam (46), evenals een straat in Schaarbeek, maar stilaan deemsterde de herinnering aan deze opmerkelijke kunstenaar weg. Door oorlogsburgemeester Willelijns werd tijdens de tweede wereldoorlog de bovenzaal van het stadhuis tot politieke vergaderzaal ingericht, werd een muur gedeeltelijk weggenomen en werden veel beelden verplaatst en beschadigd. Het museum werd tijdelijk gesloten op 23 september 1944.

De herstelling van de beschadigde beelden alsook de reiniging werd toevertrouwd aan restaurateur Charles Thielemans uit Schaarbeek. In 1948 werd het museum heropend en tussen 1 mei en einde september werden niet minder dan 8918 bezoekers genoteerd. In 1951 telde men nog 5847 bezoekers : "door het verspreiden van vouwbladen en zichtkaarten is het museum al meer en meer bekend gemaakt en stromen bezoekers, vooral toeristen, van heinde en verre toe".

In een nota van 20 november 1952 aan de Inspecteur van het Cultureel Patrimonium, Opheimlaan 31, te Stokkel-Brussel wordt vermeld dat "de uitgevoerde werken ieders goedkeuring hebben mee gedragen zodat thans geen restauratie noodzakelijk is".

Op 9 december 1967 had nog een grote herdenkingsplechtigheid plaats naar aanleiding van het 150ste geboortjaar (1817-1967) van Fraikin, ingericht door het Stadsbestuur van Herentals met medewerking van de VVV-Herentals.

Door renovatiewerkzaamheden aan het gebinte en het dak van de lakenhal werd de museumzolder deels ontruimd en het museum voor onbepaalde tijd gesloten. De beelden werden verpakt in kisten en overgebracht naar een kazerneloods op Wolfstee waar ze nog steeds wachten op verdere restauratie.

Het is te hopen dat de stad Herentals ooit haar aangegaan engagement om de beelden van Charles Auguste Fraikin publiekelijk ten toon te stellen zal nakomen, zodat de bezoekers terug kunnen kennis maken met deze unieke verzameling van meer dan 90 werken en de uitzonderlijke begaafdheid van deze apotheker-beeldhouwer.

Nota's

(1) Van Frans was er in die jaren nog helemaal geen sprake; slechts enkele inwoners van Herentals beheersten die taal. Bovendien was Herentals nog zo goed als afgesloten van de rest van het land. Er was nog geen enkele steenweg, al het vervoer moest geschieden met karren over zandwegen. Men deed er twee dagen over om van Herentals naar Antwerpen te gaan.

(2) Auguste Donat de Hemptinne werd geboren te Jauche (Waals Brabant) op 18 augustus 1781, studeerde te Brussel en

Parijs en werd op 23 juli 1806 na het verschijnen voor een examenjury, opgenomen als apotheker te Brussel. Hij vestigde zich te Brussel in de Kleerkopersstraat (rue des Fripiers), waar hij zowel wetenschappers als kunstenaars ontving. Hij werd lid en later "président" van de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, lid van de Académie de Médecine, voorzitter van de Société de Pharmacie de Bruxelles, medestichter van de Vrije Universiteit Brussel, waar hij de eerste directeur werd van de eraan verbonden School voor Farmacie.

(3) Willem (Guillaume) Geefs (Borgerhout 1805 Schaarbeek 1883) neoclassicistisch beeldhouwer die evolueerde naar een romantische stijl. Oudste van een beeldhouwersfamilie. Het standbeeld van Generaal Graaf Augustin-Daniel Belliard werd afgewerkt in 1836 en onthuld in 1838 te Brussel, Bibliotheekstraat, thans Baron Hortastraat. Het werd uitgevoerd als uitvloeisel van de internationale wedstrijd die uitgeschreven werd in 1832 en gewonnen door Guillaume Geefs (Antwerpen 1805-Schaarbeek-Brussel 1883).

(4) Pieter of Pierre Puyenbroeck (Leuven 1804 Schaarbeek-Brussel 1884), leerling van Gilles Godecharle (Brussel 1750 Brussel 1835) aan de Brusselse Academie.

(5) Venus met de duif. Dit 31 cm groot beeldje is het tweede proefstuk van de beeldhouwer. Het werd verspreid door de uitgever Daems die er een groot aantal van verkocht. Het eerste exemplaar werd aangekocht door de heer De Keyser, directeur van de Academie van Antwerpen. Korte tijd nadien was het in alle landen te vinden. Het beeldje werd o.a. door Italiaanse boetseerders nagemaakt, die het in grote aantallen op de markt brachten. Het origineel werd ontvreemd en is later in brons nagemaakt.

(6) Dit werk werd tentoongesteld in 1845 en bezorgde Fraikin de gouden medaille. Het werd in marmer uitgevoerd voor het Koninklijk Staatsmuseum. Een tweede marmeren exemplaar met lichte variant bevindt zich in het Hermitage. Alle andere marmeren exemplaren van dezelfde grootte, die in Europa of elders te vinden zijn, zouden slechts oude namaak zijn. In Italië werden er een groot aantal gemaakt die hoofdzakelijk dienden voor de uitvoer, vooral naar Amerika. Tussen de vervalsers werden verschillende processen gevoerd omdat zij allen beweerden dat zij en niemand anders de

reproductierechten hadden opgekocht.

(7) Pietro Terenani (Torano 1789 Rome 1869) is een Italiaans beeldhouwer van een aantal klassiek-romantische en godsdienstige onderwerpen. Ontwierp o.a. de graftombe van Paus Pius VIII in St-Pieters te Rome.

(8) De gietijzeren fontein ter ere van Nicolas-Jean Rouppe (1769-1838), eerste burgemeester van Brussel na de Belgische onafhankelijkheid, geplaatst op het plein dat zijn naam draagt, werd ontworpen door Joseph Poelaert, die het volledige onderstel tekende. De fontein heeft een dubbele sierschaal, de bovenste in brons en de onderste in steen waarin het water van het ene bekken in het andere liep via twaalf leeuwenkoppen. Het monument werd ingehuldigd in mei 1850 en stelt de gekroonde allegorie van de stad Brussel voor, een witmarmeren beeld van een jonge vrouw die op haar hoofd de maquette draagt van de Brusselse St-Goedelekathedraal met in haar rechterhand een lauwerkrans.

(9) Dit werk werd gemaakt in opdracht van de stedelijke overheid, in overleg met het stadsbestuur. Het bovenste gedeelte stelt de vijf beschermheiligen van de hoofdstad voor: St-Sebastiaan, St-Christoffel, St-Michiel, St-Joris en St-Gorik. In de portaalboog stellen jonge vrouwen 5 hoofddeugden voor: Matigheid (Temperantia), Kracht (Fortuna), Voorzichtigheid (Prudentia), Rechtvaardigheid (Justitia) en de Vrede (Pax). Een zesde beeld (de Wet) ontbreekt in de linkerboog.

(10) Psyche valt in onmacht en roept Amor ter hulp als ze de doos van Pandora opent.

"Soms mijmert ze en lijkt ze onbereikbaar. Soms ontkleedt ze zich en daagt ze uit. Ze prikkelt altijd maar nooit vat je haar".

Omwille van dit werk dat in plaaster tentoongesteld werd op de Driejaarlijkse tentoonstelling van Brussel in 1848, werd de beeldhouwer tot ridder in de Leopoldsorde benoemd. Het beeld werd in marmer besteld door de heer Josse Allard, directeur van de Munt, voor zijn kasteel te Ukkel.

(11) Koningin Louisa-Maria Van Orleans (1836-1853), eerste Belgische vorstin en echtgenote van Leopold I, verbleef om gezondheidsredenen regelmatig aan de Belgische kust, meer bepaald in het vroegere koninklijk paleis in de Langestraat 69 te

Oostende, waar ze ook overleed in 1850. Na haar overlijden kwam er spontaan een inzamelactie tot stand voor de oprichting van een praalgraf in de St-Pieter-en Pauluskerk, hoewel de koningin begraven ligt in de kerk van Laken.

(12) Aanvankelijk was dit monument verborgen in de crypte van de oude kerk. Haar zoon Leopold II zorgde ervoor dat het praalgraf werd geplaatst in een kapel achter de nieuwe kerk, die in neogotische stijl werd opgetrokken. In zijn ijver om Oostende uit te bouwen tot een mondaine badstad, liet Leopold II bij de heropbouw de Petrus-en Pauluskerk over 180 graden draaien, zodat men vanaf het station een imposante aanblik heeft op het portaal en zijn twee torenspitsen. Het altaar is daarom westwaarts gericht waar dit normaal oostwaarts is.

(13) Oorspronkelijk stond dit bronzen monument op de Grote Markt van Brussel voor het Broodhuis. De twee staatsmartelaren, ter dood veroordeeld door de rechtbank die was voorgezeten door de hertog van Alva, stappen van het Broodhuis, waar men hen gevangen hield, naar het schavot. De graaf van Egmond, waardig, met de hoed op het hoofd en een zakdoek in de hand, groet in het voorbijgaan zijn vrienden die hij onderweg ontmoet. De graaf van Hoorne heeft een heel ander uiterlijk: woedend knijpt hij met zijn linkerhand zijn muts bijeen, zijn rechterhand rust op de schouder van zijn vriend. Het voetstuk is versierd met de wapenschilden van de twee edellieden. De twee figuren die opzij staan, stellen een soldaat van de zware en een van de lichte ruitery van de zestiende eeuw voor. De graaf van Egmond voerde namelijk het bevel over de lichte ruitery in de slag bij Grevelingen; de graaf van Hoorne voerde de zware ruitery aan in de veldslag te St-Quentin.

De square van de Kleine Zavel ook Egmontplantsoen genoemd, halfweg tussen het Justitiepaleis en het Koningsplein, werd ontworpen door Hendrik Beyaert in opdracht van burgemeester Karel Buls en kwam tot stand in 1879-1880. Onder de vorm van een speelse renaissance-tuin verbeeldt het geheel een nationaal pantheon van de roemruchte 16de eeuw. Het standbeeld van de graven van Egmond en van Hoorne vormt het middelpunt. Het wordt omringd door een erehaag van illustere tijdgenoten: Willem van Oranje, Hendrik van Brederode en Filips van Marnix heer van Sint-Aldegonde, de bouwmeesters Lodewijk van Bodeghem en Cornelis Floris de Vriendt, de schilder Barend van Orley, de botanicus Rembert Dodoens en de cartografen Gerard Mercator en Abraham Ortelius. Een reeks van 48 beeldjes die de Brusselse ambachten

voorstellen bekroont de omheining, samengesteld uit verschillend bewerkte kolommen en smeedijzeren hekken.

(14) Het Noordstation te Brussel werd gebouwd tussen 1841 en 1863 o.l.v. architect François Coppens in eclectische stijl. Het werd afgebroken samen met de ganse stationsbuurt in 1956. Van de beelden van Fraikin is niets bewaard gebleven.

(15) Dit drie meter groot beeld van de Vrede, verpersoonlijkt door de godin Minerva, wordt in 1877 bovenaan de grote eretrap van het Koninklijk Paleis van Brussel geplaatst.

(16) Het beeld, dat zich in de middelste nis achter de voorzitterszetel van de Kamer van Volksvertegenwoordigers bevindt, is een marmeren replica van het beeld van Leopold I van de hand van Guillaume Geefs. Bij de brand in het Paleis der Natiën in 1833 werd dit standbeeld beschadigd en vervangen door een replica van Fraikin, aangezien Guillaume Geefs op dat ogenblik overleden was. Charles Geefs (Antwerpen 1829 - Schaarbeek 1911) restaureerde het beschadigde beeld dat in het museum werd opgenomen.

(17) Een groep van vijf figuren en een geit, in marmer uitgevoerd voor het museum van Brussel.

(18) Oorspronkelijk beeld dat nooit werd nageemaakt of tentoongesteld. De godin staat op een dolfin en strooit bij haar doortocht de rijkdommen van de zee uit. Door haar doorweekt gewaad tekenen zich duidelijk de vormen van haar naakte lichaam af.

(19) Van dit beeld heeft Fraikin verschillende kopieën gemaakt in marmer die te vinden zijn in de musea van Boston, St-Petersburg, Koningsberg en Brussel. Het geween van het kind heeft de moeder wakker gemaakt, die haastig is opgestaan om het de borst te geven. Ze heeft zelf niet de tijd gehad om iets aan te trekken. Slechts één van haar muilen heeft ze aangedaan, de andere ligt onder de stoel. Fraikin heeft het ogenblik uitgebeeld waarop het gesuste kind zijn moeder toelacht.

(20) Het meisje dat probeert haar hond een bril op te zetten, is het portret van een van de kinderen van de beeldhouwer. Er werden verschillende marmeren reproducties van gemaakt voor Londen, Parijs en Brussel.

(21) Dit beeld werd aangekocht voor de grote loterij in 1850 en werd gewonnen door dokter Lombard van Luik. Het werd verschillende malen opnieuw gemaakt in allerlei materiaal, waaronder een voor baron de Rothschild te Parijs. Het was ook te bezichtigen op de Algemene Tentoonstelling van Parijs in 1855, waar het werd aangekocht door keizerin Eugenie die toen zelf een kind verwachtte en het beeld op haar slaapkamer liet plaatsen. Dit meesterstuk is in de brand van de Tuilleries gebleven

(22) Borstbeeld van Leopold I uit 1866, dat zich in de Empirezaal van het Koninklijk Paleis van Brussel bevindt.

(23) Pater Pieter Jan De Smet werd geboren op 30 januari 1801 als zoon van de scheepshandelaar Judocus De Smet en van Maria Joanna Buydens. Op twintigjarige leeftijd kwam hij in contact met Charles Nerinckx, die zendelingen kwam ronselen voor de Amerikaanse missies. Samen met vijf medestudenten scheepte hij in 1821 in te Texel. Hij trad als novice in bij de Jezuiten en werd later benoemd tot econoom van het St-Louiscollege. In 1837 begon hij te Missouri zijn missiewerk bij de Indianen en stichtte hij verschillende missies, waarbij hij het vertrouwen won van de Indianen. Hij maakte ook vele overtochten naar Europa, waar hij geld en goederen verzamelde voor zijn pionierswerk bij de roodhuiden. Pater De Smet overleed te St-Louis op 23 mei 1873.

Het monumentale bronzen standbeeld van drie meter hoog werd opgericht in 1878 op het O-L-Vrouwkerkplein van Dendermonde.

Het beeld stelt de missionaris voor in een lange zwarte soutane en schoudermantel, met in de hoog opgeheven rechterhand het kruis als teken van zijn taak als prediker van het H. Evangelie en in de opgeheven linkerhand een olijftak als teken van zijn rol als vredestitcher.

Op 9 juni 1982 viel het beeld door corrosie aangetast plots van zijn sokkel en bleek de schade onherstelbaar. Michel Peleman realiseerde een getrouwe kopie van het oorspronkelijk beeld in polyester. Op donderdag 30 augustus 1984 werd het nieuwe monument plechtig onthuld door minister Jan Lenssens.

(24) Adolphe Quetelet (1796-1874), sterrenkundige, promoveerde in 1819 aan de pas opgerichte Universiteit van Gent als eerste doctor in de wetenschappen. In 1834 werd hij vaste secretaris van de Académie des Sciences, betrekking die hij tot aan zijn dood bekleedde. Het monument in wit marmer werd in 1880 geplaatst op het terras van het Paleis der Academiën te Brussel.

(25) Barthélémy Dumortier werd geboren te Doornik in 1797 en overleed op 9 juli 1878. Hij stichtte het Musée d'Histoire Naturelle, de Jardin botanique en de Société d'Horticulture. Het beeld bevindt zich op de hoek van de Pont de Fer en de Quai des Salines. Dumortier spreekt hier gloedvol over de 24 artikels in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het voetstuk is versierd met emblemen die de verschillende boeken voorstellen die de graaf schreef over plantkunde.

(26) Louis Gallait (1810-1887), schilder. Het beeld werd besteld door het museum in 1887 na het overlijden van L. Gallait. Bekende werken zijn o.a. Laatste eerbetoon aan de graven van Egmond en van Hoorne (Mus. Schone Kunsten Doornik) en Troonafstand van Keizer Karel (KMSKB).

(27) Louis Robbe (1806-1887), advocaat en dierenschilder. Bronzen buste in 1889 geplaatst op het Robbeplein te Kortrijk in opdracht van de stad Kortrijk waar Robbe geboren werd.

(28) Justa de Potter, dochter van de beroemde De Potter, lid van het Voorlopig Bewind van 1830 en toekomstige echtgenote van generaal Brialmont.

(29) Eugène Verbroeckhoven(1799-1881), dierenschilder. Na diens overlijden besteld door de regering voor het museum van Brussel.

(30) Viktoria, koningin van Engeland(1819-1901)

(31) Ferdinand Nicolay, filantroop en weldoener werd geboren te Stavelot op 30.4.1772 en overleed te Brussel op 15.10.1854. Verscheidene instellingen zijn in Stavelot naar hem genoemd. Hij is op zijn grafmonument gezeten als een Romeinse keizer. De figuur lijkt geïnspireerd op het beeld van paus Julius II, dat Michelangelo realiseerde voor zijn mausoleum. (Kerkhof van Laken perk 8)

(32) Wit marmeren gedenkteken voor Hortense Devis (1813-1869) en haar echtgenoot Joseph Ghislain Cloquet (1810-1871). Heraldische leeuwen dragen een sarcofaag die op een granieten sokkel is geplaatst. Bovenop staat een kruis waarrond twee doodskronen hangen. (Kerkhof van Laken (perk 26) Eenzelfde monument werd gemaakt voor het echtpaar Charlotte Maurice gestorven in 1884 en Victor Joseph Gillion gestorven in 1914.

(33) André Van Hasselt (1806-1874), dichter, historicus en criticus. Afkomstig uit Maastricht, werd hij benoemd tot "Inspecteur Spécial des Ecoles normales et des Ecoles primaires supérieures". Hij werd hoofdredacteur van het tijdschrift "Renaissance". Het monument werd opgericht door zijn weduwe Mevrouw Joséphine Heris (1814-1893). Op een dubbele sokkel staat een zuil met daarbovenop het instrument van de dichter, de lier met doodskroon en een gulden ster. Deze wordt geschraagd door vier uilen met daartussen vier toortsen, symbool voor de vrijzinnigheid. (Kerkhof van Laken perk 30C boven de graf galerijen)

(34) Pater Passerat, vicarisgeneraal van de Orde der Redemptoristen. Het werk werd uitgevoerd in steen van Caen en stelt de Heilige Maagd voor gezeten aan de voet van het kruis. Het werd besteld door gravin Mathilde de Robiano voor het kerkhof van Rumillies (Doornik)

(35) Kardinaal Victor Deschamps, aartsbisschop van Mechelen. Het Kruisbeeld in Savonnièresteen werd besteld door gravin Mathilde de Robiano voor het kerkhof van Rumillies (Doornik).

(36) Het gedenkteken is uitgevoerd in wit marmer. De graaf is knielend voorgesteld, gekleed met de mantel van de Christusorde waarvan hij commandeur was. Een leeuw die België symboliseert, rust met zijn voorste poten op graanhalmen en lauwertakken, om er ons aan te herinneren dat de overledene veel heeft bijgedragen tot de welvaart en de roem van zijn land. (Zijkapel van kathedraal St-Goedele te Brussel)

(37) Monseigneur Deheselle, bisschop van Namen.

(38) Mijnheer Névraumont, stichter van de St-Jan en St-Niklaaskerk, Brabantstraat 73-75 te Schaarbeek, en van een oudemannenhuis te Brussel. Het beeldt de weldaden uit: een oude hongerige en bevende man betuigt zijn dankbaarheid aan de Liefdadigheid die de grijsaard met de mantel bedekt en allerlei spijsen bij zich heeft om zijn honger te stillen.

(39) Juffrouw Maria-Theresia Van Heteren, directrice van de Vrije Normaalschool van Herentals, met als opdracht "Uit dankbaarheid opgericht door haar leerlingen met toelaag van staat, provincie en gemeente MDCCCLXVIII" (1868).

(40) Eugène Simonis, beeldhouwer (Luik 1810-Koekelberg/Brussel 1882) maker van o.m. het standbeeld Godfried van Bouillon aan het Koningsplein.

(41) Dit museum bevond zich tot 1959 in het vroegere paleis van Karel van Lotharingen aan het Museumplein, het vroegere "Oude Hof". Het beheer van de verzamelde kunstwerken werd toevertrouwd aan een "Beheerscommissie" waarvan de leden officieel de titel van "conservator" mochten voeren. Zij moesten instaan voor het opmaken van de inventaris en de catalogus en hadden het beheer over de lokalen en het personeel. De aankoop van nieuwe werken dienden ze voor te leggen aan de voogdijminister die besliste. Zo bevatte de verzameling midden de jaren 1840 144 beeldhouwwerken en groeide langzaam aan tot 162 beeldhouwwerken in 1857 en vier jaar later tot 178.

(42) Te Herentals is slechts één origineel werk van Fraikin aanwezig namelijk het grafmonument voor juffrouw Van Heteren in de hoofdkerk. De 94 beelden uit het museum zijn studiebeelden in plaaster en dikwijls op verkleind formaat

(43) Acte de Donation au profit de la commune de Herenthals par Monsieur Charles Auguste Fraikin, statuaire, à Bruxelles Acte dd. 10 avril 1890 met opgave van « tous les modèles de sculpture des oeuvres d'art du donateur et les objets en plâtre qui garnissent sa demeure actuelle, chaussée de Haecht 182 à Schaerbeek »

(44) Brief van Burgemeester J.J. Van Schoubroeck aan Fraikin waarin hij hem uitnodigt " op de plechtige inhuldiging van het Museum Fraikin alhier om 12 ure 's middags".

(45) Zitting van de gemeenteraad van Herentals van 24 nov 1893 f°1172°.

(46) Op 10 mei 1893 vier dagen voor de plechtige inhuldiging van het museum- besliste de Herentalse gemeenteraad bij eenparigheid van stemmen "om de naam van den beroemden kunstenaar in zijn geboorteplaats te vereeuwigen, aan het gedeelte der Rechtstraat waar de Heer Fraikin werd geboren dezès naam te geven".

Bibliographie

Museum Fraikin te Herentals Catalogus

La sculpture Belge au 19e siècle Catalogue 1990 Jacques Van Lennep.

Catalogus van de beeldhouwkunst Kunstenaars geboren tussen 1750 en 1882 Jacques Van Lennep (1992)
Nationaal Biografisch Woordenboek - Kon. Vlaamse Academiën van België deel 12-Brussel (1987)
Gids voor Vlaanderen VTB/VAB (1995)
Les champs de repos de la région Bruxelloise C.Vandervelde (1997)
Het Monumentale Erfgoed van België: Sint-Joost-ten-Node - Brussels Hoofdstedelijk Gewest
De romantiek in België KMSKB Brussel(2005)
Arto, Biografisch lexicon Plastische Kunst in België- De Gulden Roos Antwerpen-Meuse (2000)
Stadsarchief Herentals, met dank aan de heer Goris, stadsarchivaris.

CATALOGUS VAN DE BEELDEN UIT HET MUSEUM FRAIKIN TE HERENTALS

Beelden

De Vrede, onder de gedaante van Minerva (Eretrap Kon. Paleis Brussel) cat 2
Psyche roept Amor te hulp (KMSK Brussel) cat 4
De zegepraal van Bacchus (KMSK Brussel) cat 5
Slapende Amor (Melbourne-Australie en Archtict Beyaert) cat 6
De hond en de kikker(Galerij Dieleman) cat 7
De Vruchtbaarheid (Koninklijke Familie) cat 9
Amor in de wieg (Dr Lombard,Luik) cat 11
De moeder van Mozes (KMSK, Antwerpen) cat 13 en 50
De twee Amors (Kasteel Boitsfort) cat 14
De komst uit het zeebad cat 16
Venus met de duif (Academie van Antwerpen) cat 17
Amphitrite cat 18
Een moeder (St-Petersburg ,Boston, Brussel,Koningsberg) cat 20
De hommel of de onschuld (Philadelphia, Chicago, Londen) cat 21
Kindergroep (Kasteel van Marlagne, Namen) cat 23
H.Maagd (Salasarkerk, Brussel) cat 24
De kunstenaar (Parijs) cat 25
De slaap/Morfeus (Kasteel Marimont) cat 26
De gevangen duif (Hr Waller) cat 28
Zoals grootvader (Londen, Parijs, Brussel) cat 30
De bosfee cat 31 en de waterfee cat 33 (Prinsen van Condé,Nointel-Frankrijk)

Het kind met de kroonkandelaar (Hotel Philippart) cat 32
Cupido in de baren cat 34
Slavenliefde-Amor gevangen (Hermitage, St-Petersburg) cat 35
Verlichtingsmotief (Hotel de Hirsch, Brussel) cat 19 en 36
Venus (Kon. Paleis Brussel) cat 37
Bacchante cat 64
Venus cat 68
Omsluierd hoofd (Mevr Mayer) cat 72
H. Maagd cat 87
Madonna cat 90
Een slaaf cat 91
Arm van Markiezin du Chasteler cat 93
Fronton Ruiterskazerne (Etterbeek, Brussel) cat 94
Noordstation Brussel: 4 allegorieën (niet vermeld in catalogus)

Standbeelden

Gedenkteken van de graven van Egmond en van Hoorne (Kleine Zavel, Brussel) cat 42
Soldaat van de lichte ruiterskazerne, 16e eeuw (Kleine Zavel, Brussel) cat 1
Soldaat van de zware ruiterskazerne, 16e eeuw (Kleine Zavel, Brussel) cat 3
Adolf Quetelet (Paleis der Academie, Brussel) cat 12
Pater De Smet (Dendermonde) cat 15
Portaal Stadhuis Brussel: 5 beschermheiligen en hoofddeugden cat 27
Graaf Barthélémy Dumortier (Doornik) cat 44 en 75
Koning Leopold I (Kamer van Volksvertegenwoordigers) cat 46
De stad Brussel (Fontein Rouppeplein) cat 92

Borstbeelden

Hendrik II, hertog van Brabant (St-Janshospitaal, Brussel) cat 39
Louis Robbe (Kortrijk) cat 1
Borstbeeld koninklijke prins (Kon. Familie) cat 41
Koning Leopold I (Kon Paleis Brussel) cat 49
Koningin Maria-Hendrika (Kon Paleis Brussel) cat 51
Liagre, oud-minister van oorlog (Kon Academie van België) cat 53
Louis Gallait (KMSK Brussel) cat 54
Pieter Dedecker (Parlement) cat 55
Juffrouw Justa De Potter (KMSK Brussel) cat 56
Graaf van Aarschot cat 57
Flora cat 58

Thonissen, oud-minister van Binnenlandse Zaken en Onderwijs cat 59
 Apotheker De Hemptinne cat 60
 T'Kint de Roodenbeke cat 61
 Generaal Gratry cat 63
 Monseigneur Namèche (KUL Leuven) cat 65
 Prof Schwann cat 66
 Dr Lefèbvre (KUL Leuven) cat 67
 Simons (Gent) cat 69
 Walter, oud-inspecteur cat 70
 Gachard (Kon Academie van België en leeszaal Alg Rijksarchief) cat 71
 Markies du Chasteler (Kasteel van Moulbaix) cat 73
 Juffrouw Plateau, violoncelliste cat 74
 De Casteau (Kasteel van Casteau) cat 76
 Prof Rutgeerts (KUL Leuven) cat 77
 Eugeen Verbroeckhoven (KMSK Brussel) cat 78
 Prof Hairion (KUL Leuven) cat 79
 Langrand du Monceau cat 81
 Prof Van Beneden (KUL Leuven) cat 82
 Ir Leon Somzée, Volksvertegenwoordiger cat 83
 Dr Lombard (Kon Academie van België) cat 84
 Masul, oud-dir-gen spoorwegen cat 85
 Kannunnik Minne (St-Aloisiuscollege Brugge) cat 86
 Koningin Victoria van Engeland (KMSK Brussel) (niet vermeld in catalogus)

Grafmonumenten

Grafmonument voor de heer Nicolai (Kerkhof van Laken) cat 8 en 80
 Gedenteken voor Juffrouw Van Heteren (St-Waltrudiskerk Herentals) cat 22
 Grafmonument voor Pater Passerat, de Heilige Maagd aan voet van het kruis gezeten (Kerkhof van Rumellies) cat 29
 Gedenkteken voor Monseigneur Dehesselle (St-Albanuskerk Namen) cat 38
 Monument ter nagedachtenis van de heer Néвраumont, de Liefdadigheid (St-Jan en St-Niklaaskerk (Schaarbeek) cat 40
 Monument voor Maria-Louisa van Orléans (Petrus- en Pauluskerk, Oostende) cat 45
 Gedenkteken voor graaf de Merode (St-Michiël en St-Goedele, Brussel) cat 48
 Grafmonument voor Juffrouw Spruyt (Kerkhof van Elsene) cat 62

Grafmonument van de heer en mevrouw Cloquet (Kerkhof van Laken) cat 88

Grafmonument voor Kardinaal Deschamps, gekruisigde Christus (Kerkhof Rumellies) cat 89

Grafmonument voor André Van Hasselt (Kerkhof van Laken) (niet vermeld in catalogus)

Apr. G. De Munck
Residentie De Ijsfabriek
Kronenburgstraat 27 bus 322
2000 Antwerpen

Figuren

Fig. 1: C.A. Fraikin - portret

Fig. 2: Fontein op Rouppeplein

Fig. 3: Portaal Stadhuis van Brussel

Fig. 4: Praalgraf Koningin Louise-Maria van Orléans te Oostende

Fig. 5: Graven van Egmond en van Hoorne - Kleine Zavel, Brussel

Fig. 6: Graaf Barthélemy Dumortier - Doornik

Fig. 7: Grafmonument voor filantroop Nicolay - Kerkhof van Laken

Fig. 8: Museum Fraikin in Lakenhal van Herentals

De Geneeskundige Commissie en haar Visitaties van apotheken te Leuven 1821 1864

Apr. Guy Gillias

Lezing tijdens het Congres van de Kring te Roermond (NL) op 2 en 3 april 2005.

In de stadsarchieven van Leuven ontdekten we de Processen Verbaal van de zittingen van de Geneeskundige Commissie van 1821 tot 1864.

Na een grondige studie van deze documenten kon ik een interessant beeld ophangen van de gang van zaken bij de apothekers in die periode, en vooral over de visitaties (inspecties) door de Geneeskundige Commissie.

Eerst enkele woorden over DE GENEESKUNDIGE COMMISSIE

Door de wet van 12 maart 1818, kregen de lokale "Commissies van geneeskundig toezicht", overkoepeld door de "Provinciale Commissies van geneeskundig onderzoek en toezicht", hun reglement bij Koninklijk Besluit van 31 mei 1818. Die fameuze wet zal meegaan tot in 1964 als basiswet voor de geneeskunde en de boeten zullen tot dan nog in guldens worden bepaald.

We gaan op deze wet niet verder in: het volstaat aan te halen dat die wet, met haar 23 artikels, voor de apothekers zonder twijfel een fatale wet was wegens de omschrijving van hun bevoegdheid. Er wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de *medicinae doctores* "...de arts die op eene der hooge scholen van het Rijk den graad van *medicinae doctor* verkregen heeft...", en al de overigen die tweederangs *practici* waren, waaronder de apotheker, voor wie een getuigschrift van bekwaamheid, afgeleverd door de Provinciale Commissies, volstond. Dit liet duidelijk uitschijnen dat er voor de apothekers geen universitaire vorming in het vooruitzicht werd gesteld. (Het is maar eerst bij de Wet van 15/7/1849 dat de graden van de kandidaat in de farmacie werden ingesteld.)

De voornaamste opdrachten van de lokale Geneeskundige Commissies bestonden in het toezicht op de bekwaamheid van al diegenen die zich met geneeskunde bezighielden en met alle aanverwante ziekenverzorgende taken. De commissies moesten tevens waken over de uitoefening van de geneeskunde en dienden maatregelen te nemen om besmettelijke ziekten en epidemieën te voorkomen. Ook adviseerden ze de lokale besturen in alle gezondheidsaangelegenheden. (fig. 1). Samen met de arrondissementscommissarissen en de stedelijke en de gemeentelijke besturen, stuurden ze rapporten naar de Provinciale Commissies, die onder het onmiddellijk toezicht stonden van de Minister van Binnenlandse Zaken en Waterstaat.

Bij de installatie van de Geneeskundige Commissie van de stad

Leuven op 15 januari 1821, noteren we vijf leden: Jacmart, docteur en médecine et professeur à l'Université de Louvain; Baud, docteur en médecine et en chirurgie et professeur à la même Université; Michotte, chirurgien et accoucheur de cette ville; Heylighen, pharmacien, aussi établi en cette ville; Van Aenvanck, médecin en cette ville. (fig.2) (fig.3)

Vanaf 3 februari 1821 wordt er een register geopend om de leerlingen in chirurgie, farmacie en vroedvrouwen te noteren en wordt beslist om zonder onderbrekingen de officina's van de apothekers te gaan "visiteren" (inspecteren), evenals die van drogisten en de instrumenten van de chirurgen. Bij de visitaties zullen de leden van de Commissie vergezeld worden van een apotheker die géén lid is van de Commissie. Bij ieder bezoek moet het een ander apotheker zijn. De visitaties worden dus uitgevoerd door een meerderheid van geneesheren, soms op een vernederende en laagdunkende manier. Die ene toegevoegde apotheker die veel beter op de hoogte was van de scheikunde en haar samenstellingen, kon niet op tegen de vaak arrogante en foutieve opmerkingen of beslissingen van de het visitatieteam. Onnodig te zeggen dat de apothekers helemaal niet opgezet waren met deze controles.

De eerste apothekers die worden opgeroepen om deel te nemen aan een visitatie zijn Van Roosbroeck (neveu) op 12 juli 1821 en Van Boeckel op 13 juli 1821.

DEVISITATIE (inspectie)

Bij de bespreking van de visitaties in Leuven zal ik me beperken tot de meest flagrante en meest interessante feiten:

De P.V.'s zijn in de Franse taal opgesteld van verschillend handschrift, vaak moeilijk te ontcijferen.

Als eerste wordt de apotheek van Heylighen aan inspectie onderworpen en goed bevonden, (fig.4) waarna de groep zich begeeft naar de officina van Rouchard en vervolgens naar Buytenaken en Servrangs. (fig.5 uitzonderlijk in het Nederlands opgesteld). De houding van deze drie apothekers en hun keuze van geneesmiddelen is niet in overeenstemming met wat een ijverig en ontwikkeld apotheker kenmerkt. Ze beloven het nodige te doen om hun officina in goede staat te brengen.

Vervolgens begeeft de commissie zich naar apotheker Van Boeckel, wiens zaak in goede staat bevonden wordt.

Daar het negen uur 's avonds is, zal de visitatie morgen verder gezet worden.

.De inspecties verlopen verder op grondige wijze, maar we moeten wachten tot in 1845 vooraleer de PV's van de visitaties melding maken van de reden van de tekortkomingen. Tijdens de visitatie bij Desmet (4/11/1845) wordt castoreum (klieren van de bever tegen histerie en krampwerend bij nervositeit) aangetroffen, verboden in de geneeskunde. In de apotheek van Carlier bevat het opium geen morfine, is het kwikpleister te bleek om een normale dosis kwik te kunnen bevatten, heeft de Liqueur Hoffman (ether en alcohol 90° àà) onvoldoende alcoholgehalte en gebruikt hij een vervalsing (tridau?) in plaats van Lactucarium (sla-soorten, kalmerend in hoestsiropen en bij nervositeit)

D'Angré krijgt op 26/8/1847 een vermaning omdat hij zich niet houdt aan de verplichting dat dagelijks de bereidingen in een daartoe bestemd register chronologisch worden overgeschreven. Twee dagen later controleren de commissieleden dr. Lanthier, Vanhal en Gautier of D'Angré orde op zaken heeft gezet.

Een ernstige inbreuk wordt gemeld door dokter Stas van Rotzelaer. Hij stelt de onwettelijke uitoefening van de geneeskunde aan de kaak van apotheker Cordemans. De Commissie speelt de klacht door aan de Procureur des Konings, met de vermelding dat de Commissie deze apotheker reeds eerder streng vermaand heeft voor gelijkaardige overtredingen.

Ter gelegenheid van de visitatie van apotheek Timmermans (22/7/1850) stelt de politiecommissaris Van Dijk voor de eerste keer een proces-verbaal op over de slechte staat.

Uit de visitatie bij D'Angré op 19/7/1850 blijkt dat de nux vomica (braaknoot) moet vernieuwd worden omdat die niet het alcaloïde strychnine bevat. Buytenaken mag zijn heemstsiroop (verzachtend slijmmiddel bij kinkhoest en prikkelhoest) niet vervangen door enkelvoudige siroop, zoals hij zelf verklaart, en zijn ijzersulfaat was niet gezuiverd (ongezuiverd ijzersulfaat bevat kopersulfaat, zink, mangaan, aluminium, magnesium en arseenzuur).

De visitatie van Timmermans brengt heel wat aan het licht: de Kermes Mineral (natriumcarbonaat, antimoniumsulfide = expectorans, diaphoreticum, emeticum), onguent de garou (daphne, een revulsivum) en tevens zijn meerdere siropen en extracten slecht

bereid. Laudanum (saffraan, kaneel, kruidnagel, opium, alcohol) werd niet met Spaanse wijn gemaakt en de Commissie vermoedt dat er niet voldoende saffraan in aanwezig is. (Hier bedoelt men likeurwijnen die minstens 15% alcohol bevatten, gebruikt voor het extraheren van rijke bestanddelen die uitermate bederfbaar zijn. Het is Malagawijn, Xereswijn, Lumelwijn, Grenachewijn, Madeirawijn. De gewone rode wijn daarentegen bevat slechts 10% alcohol en wordt gebruikt in versterkende dranken.) De "Elixir stomachique de Vienne" ("Vinum amarum alcalisatum" = oranjeschil, Malagawijn, absinth, gezegende distel, duizendguldenkruid, gentiaan), blijkt een eenvoudige gentiaantinktuur te zijn met oranjeschillen, die door de inspecteurs onmiddellijk weggegoten werd.

De voorzitter toont aan Timmermans een fles "tegen waterzucht" die zonder voorschrift in de apotheek bereid werd. De apotheker geeft toe deze drank gemaakt te hebben voor een arme, zodat die geen doktersbezoek zou moeten betalen. De voorzitter merkt op dat de apotheker toch twee frank gerekend heeft, in plaats van een aalmoes te geven. Politiecommissaris Van Dyck stelt een PV op.

Voor de eerste maal geeft de Commissie een uitstekende score. De officina van Renson wordt op 26/7/1850 als "extrêmement satisfaite" gequoteerd. Carlier daarentegen laat te wensen over: er ontbreken meerdere medicamenten zoals de vinum colchicum, Fioraventi balsem, extract van nux vomica, wassen, l'onguent de garou, en de Laudanum werd bereid met onvoldoende saffraan en zonder Spaanse wijn.

Enkele dagen later krijgt Van de Vin een slecht rapport alhoewel de officina beter bevonden wordt dan de vorige jaren. Er ontbreken echter geneesmiddelen die door de farmacopee verplicht worden, zoals: viooltjessiroop, heemstsiroop, gewassen zwavel, antimoon, bereid rood precipitaat (rood kwikoxide).

Tijdens de zitting van 22/10/1850 besluit de Commissie een tegenbezoek te brengen aan de eerder gevisiteerde apotheken van Carleer, D'Angré, Smets, Buytenaken en Timmermans, om na te gaan of het assortiment geneesmiddelen gegroeid is, de apotheken frisser zijn en of ze betere bereidingen hebben dan de vorige keer.

13/11/1850: de Geneeskundige Commissie begeeft zich naar apotheker Desmet om de spiritus carminativus (marjolein, kaneel, muskaatnoot, kruidnagel) en de Fioraventi balsem (muskaat, kruidnagel, gember, kaneel, myrrhe, galbanum, styrax, laurierbes, terpentijn) te onderzoeken die niet bereid waren volgens de normen

van de Belgische Farmacopee. Het was ook het geval bij apotheker D'Angré voor zijn braaknoot extract.

Apotheker Timmermans die op 22 juli geverbaliseerd werd, dient nu een boete te betalen van 53 francs en de kosten.

Op 4/12/1850 beslist de Commissie terug een bezoek te brengen aan de apothekers Desmet, D'Angré en Carleer om er zich van te verzekeren dat de eerder afgekeurde geneesmiddelen nu in goede staat bevonden worden. Wegens ongesteldheid van Carleer zal de Commissie binnen de week terugkomen. De andere apothekers voldoen aan de normen.

Bij apotheker Desmet worden op 9/7/1851 verschillende onaanvaardbare geneesmiddelen aangetroffen: de Laudanum werd niet met Spaanse wijn gemaakt, aqua mentha piperita was bereid met water waaraan enkele druppels muntessence was toegevoegd, slecht venkelwater, de zogenaamde "teinture de mon apéritive" was een huisbereiding en werd weggegooid omdat ze niets van een goede tinktuur vertoonde, de pillulae cynoglossum (hondstong, bilzekruid, opium, myrrhe, olibanum of wierook, saffraan, castoreum) bevatten geen castoreum.

Bij D'Angré, overigens in goede staat bevonden, werd de opmerking gemaakt dat hij voortaan tinctura colchicum en vinum colchicum moet voorradig hebben, zodat hij meer de wijn zou kunnen gebruiken voor de tinktuur en vice-versa.

Carleer laat veel te wensen over, besluit de zitting van 11/7/1851: slechte teinture de mars (ijzeracetaat), teinture cydoné (kweepeer, rode kina, echte calomel (kwikchloride)); de hondstong pillen ontbreken, l'onguent de garou ziet er niet uit zoals het zou moeten, namelijk een scherpe smaak en een licht groene kleur dank zij de opperhuid van de verwerkte schorsen, reukloos, zonder geur van vet of was; slecht melissewater (citroenmelisse, citroenschil, kaneel, kruidnagel, muskaat, coriander, engelwortel). Bovendien ontbraken er pleisters, akkerhoningklaver (mélilot) en duivelsdrek (asa foetida).. Enkele dagen later is het Hospitaal aan een visitatie toe, met opmerkingen over de narcotische extracten die onvoldoende poeders bevatten, in de ipecabereiding was een te grote hoeveelheden poeder aanwezig, het rabarberpoeder was niet conform.

De apotheek van Timmermans was beter dan de vorige jaren, maar liet toch nog altijd te wensen over.

Visitatie bij Van Roosbroek op 18/7/1851. Er zijn vele opmerkingen: de narcotische extracten zijn niet bereid met de plantenpoeders die de Farmacopee voorschrijft; de garou zalf vertoont niet de natuurlijke groen kleur van de garouschors; het kwikpleister heeft niet die donker grijze kleur en de apotheker geeft toe ze bereid te hebben volgens een buitenlandse farmacopee; het laurierkerswater bevat teveel oliën die zelfs een neerslag vormen (slechte distillatie van de laurierkersbladeren in bronwater); er ontbrak rode kinatinktuur, het bryoniawater (alcoholatum bryoniae compositum = heggerank, wijnruit, pouliot (=mentha pulegium), valeriaan, echte cammomille, malrove, zevenboom, castoreum) kleurde bruingeel hetgeen het gebruik van slechte castoreum laat vermoeden.

Bij Cordemans stelde men vast dat het samengestelde bryoniawater niet de veronderstelde verhouding castoreum bevatte. Alhoewel het laurierkerswater er goed uitzag, was het niet bereid volgens de richtlijnen van de farmacopee: het was niet met een glazen alambic gedistilleerd.

In dezelfde periode vindt men bij Vandevin Laudanum dat zonder Madeirawijn gemaakt is en hij heeft ook geen cynoglossumpillen (hondstong) in huis. De apotheek van Van Orshoven is niet proper en zijn laurierkerswater is verzadigd van olie.

Hier wordt ook voor het eerst melding gemaakt van een "le dépôt pour les asphixiés" (drenkelingen) aan de Naamsepoort, waar een goed beheer is en waar de voorwerpen toevertrouwd aan de ontvanger Van Look in goede staat zijn.

Tijdens de zitting van 6/8/1851 neemt de Commissie er genoegen mee een klassement op te stellen over de bezochte apotheken. We krijgen drie categorieën van beoordeling: Renson, D'Angré, Debrou, Smout, Burgerlijk Hospitaal, Van Roosbroek, Bruylants, Cordemans, Van Leeuw, Buytenaken: goede staat.

Van Orshoven, Vandevin en Timmeramns: matige staat

Carleer, Desmet: slechte staat.

Bij D'Angré is in 1852 het samengestelde bryoniawater rosachtig van kleur, wat laat vermoeden dat er Engelse castoreum werd gebruikt. (Er bestaat Amerikaanse of Canadese castoreum en Russische of Siberische castoreum. De eerste geeft in alcoholische oplossing een donkerbruine kleur, terwijl de tweede nauwelijks gekleurd is. De Russische is rijker aan castorine).

Ook Desmet voldoet niet overal: de "fleurs de zinc" (zinkoxide) is helemaal gecarboniseerd, het samengestelde bryoniawater vertoont

dezelfde ontaarding als gisteren bij D'Angré. De Commissie stelt dit jaar toch een merkbare verbetering vast.

Bij Vandeven (=Vandevin) is de thé du magique (?) verjaard, de Laudanum Sydenham werd bereid zonder Spaanse wijn. De hele apotheek wordt als onzindelijk beschreven en onverzorgd, zoals de diacodesiroop die aan het gisten was, medicijnen die in bokalen bewaard werden met een ander etiket en zelfs het laurierkerswater werd aangeboden onder een andere naam.

Tijdens het bezoek van 29/7/1852 stelt men een hele verbetering vast bij Timmermans en ook in het Burgerlijk Hospitaal waren de medicamenten goed, behalve de spiritus Mindererus (ammoniumacetaat oplossing) die 5° te sterk geconcentreerd was; bovendien waren alle pleisters slecht omdat ze bereid waren met gewone olie in plaats van met goede olijfolie.

Ook de drogist Coolen ondergaat een visitatie (fig. 6). Er zijn geen opmerkingen, behalve dat men zich de vraag stelt of het hem wel toegestaan is het aangetroffen Engels castoreum te verkopen.

Bij Van Roosbroek stoot men op een jalappahars dat bijna helemaal oplost in zwavelether. Alhoewel zijn onbeduidende kleur overeenstemt met jalappahars op andere plaatsen, stelt zich hier een vraag. Het is zo dat guajakhars en vele andere harsen bijna helemaal oplosbaar zijn in ether. Het volstaat dus de kleur van de verdachte hars te vergelijken, die, indien niet vervalst, slechts heel licht mag zijn. Het kwikpleister was niet bereid volgens de farmacopee en bevatte niet de nodige hoeveelheid kwik. Ook hier weer was het bryoniawater niet conform van kleur, maar rosachtig geel, wegens gebruik van verkeerde castoreum.

Op 31 juli 1852 vindt men bij Cordemans een bereiding met door water gereduceerd ijzer. De apotheker zegt er nooit in huis gehad te hebben en dat deze bereiding bovendien niet opgenomen is in de farmacopee. Men kan bijgevolg veronderstellen dat hij gewoon ijzervijlsel gebruikt heeft. (Ijzeren metaalplaatjes moeten immers bewaard worden in goed gesloten en droge potten, waarin wat droogkalk, opgerold in papier.)

Er werd eveneens een bezoek gebracht aan de "dépot pour les noyés au canal", (de drenkelingen van de Leuvense Vaart = Leuven-Mechelen) die goed onderhouden wordt. Welke apotheker daar verantwoordelijkheid heeft wordt niet vermeld, maar we vermoeden dat deze dépot dezelfde is als de eerder genoemde Dépot des asphyxiés.

Weer bij Van Roosbroek stelt men op 13/10/1852 vast dat het kwikpleister niet volgens de farmacopee bereid is. De jalappahars daarentegen die bij een vorige visitatie verdacht overkwam wegens zijn oplosbaarheid in ether, was toch van goede makelij. De oorzaak lag bij de gebruikte ether die gealcoholiseerd was en zodoende niet het vereiste gehalte van de farmacopee bereikte.

Ook bij Vandevin werd de jalappahars weer onderzocht en nagegaan of de juiste ether aanwezig was. De ether leek fel op de liqueur Hoffman (helft ether en alcohol). Hij kon echter niet gewogen worden daar Vandevin geen etherweegschaal bezat. Ook hier was er onjuiste ether in het spel en geen slechte jalappahars.

Apotheker Vanorshoven wordt aangeraden op 6/4/1853 geen reclame meer te maken voor een oogbalsem die alle oogziekten zou genezen, en deze niet meer te koop aan te bieden, daar hij niet anders is dan andere balsems van hetzelfde genre, en alleen gericht is op duperen en geld verdienen.

Halverwege 1853 neemt de Commissie contact op met de politiecommissaris om de ongeoorloofde verkoop van geneesmiddelen bij sommige apothekers te doen stoppen.

Tijdens een visitatie bij Desmeth bereikte de azijnether niet de nodige dichtheid.

Erger was het gesteld bij Van Roosbroeck: gedehydrateerde ether ontbrak, de liqueur Hoffman bevatte slechts 48°, verschillende gedistilleerde waters waren niet in voorraad, het melissewater was bedorven, het extract van waterscheerling was bereid zonder poeder, het kwikpleister met een te laag kwikgehalte was nog steeds hetzelfde als bij het bezoek van vorig jaar en het register was niet gedateerd.

Een kleine opmerking ook voor het Burgerlijk Hospitaal waar de Laudanum niet verzadigd lijkt te zijn met de vereiste hoeveelheid saffraan, en voor Cordemans waar het aroma van het melissewater en het laurierkerswater onvoldoende was (slechte distillatie).

Beter nieuws komt uit de apotheek van Bruylants, die door de Commissie gelauwerd wordt omwille van zijn netheid en goede staat.

Op 3/7/1854 begaat J. Cordemans een grote overtreding door het afleveren van een "mixture" zonder medisch voorschrift. Er wordt proces-verbaal opgemaakt voor de Procureur des Konings . Hem

wordt een boete van 53 francs opgelegd in december 1854 voor alle begane overtredingen.

In de maand augustus 1854 krijgt Desmet de goede raad zijn antimoniumsulfide in de toekomst zelf te bereiden om dit metaal te kunnen afleveren zonder mispikel (arseensulfide), een onzuiverheid. Van Roosbroeck heeft een Diacode siroop met een bedenkelijke samenstelling, die trouwens in gisting was; zijn toortsbloemen (koningskaars) waren verjaard.

Het Burgerlijk Hospitaal (apotheker Vanden Eynde) voldoet niet aan de eisen en bovendien laten veel enkelvoudige en samengestelde geneesmiddelen te wensen over. De Commissie besluit terug te keren en dreigt ermee streng te zullen optreden naar gelang de wet het toestaat indien dit zou nodig zijn. De Commissie overlegt een klachtenbrief te sturen aan Vanden Eynde. In de maand maart 1856 stelt apotheker Renson van Leuven voor om voorlopig de apotheek van het Burgerlijk Gasthuis te leiden. Dit wordt goedgekeurd voor een duur van twee maanden, waarna de apotheek zal gesloten worden indien er geen verantwoordelijke apotheker gevonden wordt, t.t.z. en gediplomeerd apotheker die geen apotheek uitbaat in de stad. De 24 jarige Lambert Emile van Gosselies, gediplomeerd door de Jury van Luik op 9/9/1854, zal de verantwoordelijkheid opnemen in oktober 1855. Maar reeds in februari 1856 verlaat deze de stad. In een brief gedateerd 13 februari 1856 neemt apotheker Renson voorlopig weer het beheer van de apotheek op zich, in afwachting van een wettelijke regeling.

Wegens het overlijden van apotheker Buytenaken (december 1853), zien de gezusters Buytenaken zich bij visitatie verplicht hun apotheek op te geven en ze nemen apotheker G. Desmet aan als verantwoordelijke. De Geneeskundige Commissie geeft niet toe aan de filantropische gevoelens van Desmet omwille van het feit dat één apotheker geen drie verschillende apotheken kan verzorgen. Hij is immers reeds verantwoordelijk voor deze van weduwe Van Orshoven en voor zijn eigen apotheek.

Ze besluit:

"- Gezien de wet van 18/3/1818 geen enkel standpunt inneemt bij de beslissing die de Geneeskundige Commissie moet nemen bij het overlijden van een apotheker;

In overweging nemende dat reeds in 1823 er zich een gelijkaardig geval heeft voorgedaan bij het overlijden van apotheker Minet;

- Gezien de wet van 25 thermidor an XI de la Rép. Fr., die zich in die

zin uitspreekt bij het overlijden van een apotheker, zal zijn weduwe de officina mogen verder uitbaten gedurende één volledig jaar, mits de aanwezigheid van een leerling-apotheker goedgekeurd door de Jury en onder het toezicht van een gediplomeerd apotheker;

- Wordt J.Buytenaken, kandidaat in de botanica en in de geneeskunde, benoemd om de apotheek van wijlen zijn vader uit te baten gedurende het jaar 1854,

- Wordt apotheker Vanhal, onze secretaris, gevraagd toezicht te willen houden.”

Desmet krijgt weer een bezoek in juli 1856. Het antimoniumsulfide was niet gewassen, de Laudanum was niet bereid met Malagawijn en vooral de spiritus Mindererus was slecht en zelfs bereid met gewone azijn. Hij bezat ook geen calomel die voldeed aan de eisen van de farmacopee.

Vandevin heeft copaivabalsem in huis die gemengd is met ricinusolie (dus vervalst. Gebeurt ook vaak met terpentijnolie) en zwavelether die slechts 55° weegt. Er is geen klaargemaakte viooltjessiroop en de kaliumjodide is alkalisch (te rijk aan kaliumcarbonaat).

De Commissie is helemaal niet tevreden over de staat van de apotheek van Timmermans, waar bovendien het register slecht is bijgehouden. Binnen korte tijd zal een nieuwe visitatie plaatsvinden en zullen er strenge maatregelen genomen worden, indien nodig.

De apotheek van G. Cordemans in de Diestsestraat staat er vervallen bij en verkeert in slechte algemene staat. Er zal een tegenbezoek volgen.

Tijdens een inspectie bij Vandevin in de maand juli 1857 stelt men vast dat hier alleen maar Engelse calomel gebruikt wordt (Hydrargyrum dulce praecipitatum, Kwikchloride dat minder zuiver is en alleen voor uitwendig gebruik aangewend wordt). De voorzitter wijst erop dat die alleen mag gebruikt worden indien die specifiek voorgeschreven is, zoniet dient de zachte kwik (in stukjes) van de farmacopee gebruikt te worden (hydrargyrum dulce vaporosum).

Drogist Louis Dillen deelt aan de Commissie op 7/10/1857 mede dat hij de apotheek en de drogisterij van apotheker Desmeth overgenomen heeft. Daar hij als leerling meerdere jaren stage gedaan heeft, vraagt hij de toelating om de apotheek te mogen verder zetten onder het toezicht van een apotheker die de Commissie zou aanduiden of door een gediplomeerd apotheker. De Commissie beslist dat Dillen zijn drogistendiploma moet tonen en dat hij de apotheek dit jaar mag voortzetten indien de Commissie kan

kiezen uit één van drie apothekers die hijzelf moet voorstellen. Detroch, die als apotheker werd aanvaard te Brussel op 12 mei 1855, laat begin 1860 weten aan de Commissie dat hij zich ontfemt over de apotheek Desmeth, maar de Commissie antwoordt dat hij niet kan geregistreerd worden bij de apothekers van de stad Leuven, daar hij ingeschreven is aan de Vrije Universiteit van Brussel en dus niet in Leuven woont. (Reeds bij wet van 15/7/1849 werden de graden van de kandidaat in de farmacie ingesteld).

Doch in de maand oktober 1859 stelt de Commissie vast dat Dillen na het vertrek van apotheker Desmet, toch persoonlijk gaat werken in de apotheek die zijn eigendom is. Dillen maakt immers medische bereidingen en verricht alle handelingen die een diploma van apotheker vereisen. Hij gebruikt daarbij valselyk de naam van apotheker Detroch, die geweigerd was als gérant. De Commissie beslist regelmatig Dillen te controleren, om vast stellen of er een apotheker woont in het huis van de apotheek.

In de maand augustus 1860 schuift de Commissie het dossier door naar de Procureur des Konings. Maar in oktober van dat jaar meldt drogist Dillen dat hij apotheker Goris (examens Brussel 21/12/1842, visa van Geneeskundige Commissie van Brabant) heeft aangesteld in zijn apotheek Grand'place, en er ook woonachtig is.

De visitaties gaan intussen verder: bij Van Arenberg worden meerdere slechte siropen gevonden; de Laudanum bevat te weinig saffraan; enkele kruiden zijn verjaard en de netheid van de apotheek laat te wensen over.

Een Besluit van het Hof van Beroep van 4 april 1861 bepaalt dat vanaf nu de inspectie der apotheken alleen mag gebeuren door de Provinciale Geneeskundige Commissie. De visitaties door de lokale Leuvense Geneeskundige Commissie zouden dus verboden worden. Doch de Gouverneur van Brabant had reeds een circulaire gestuurd, gedateerd 8/10/1860 (!), naar de Commissie met de bevestiging dat het Leuvense College de visitaties verder mag uitvoeren, zich steunend op het Koninklijk Besluit van 1818 die kracht van Wet heeft en waarvan men slechts kan afwijken door een andere Wet. Tijdens de Vergadering van de Commissie van 1 mei 1861 wordt ter bevestiging nog eens lezing gedaan van die omzendbrief van de Gouverneur.

De visitaties gaan dus verder: het duo apotheker Goris- drogist Dillen krijgt als een van de eersten bezoek: alles wordt er in goede staat bevonden.

Maar op 4/4/1862 wordt er een etiket in beslag genomen waarop vermeld staat "Dillen, drogisterij en apotheek". Men stelt zich de vraag naar de wettelijkheid dat de drogist zich de titel van apotheker aanmeet, vermits Goris de verantwoordelijke is? Alle etiketten zouden zijn naam moeten dragen en tevens het adres van de apotheek vermelden. De politiecommissaris gaat vaststellen of het waar is dat deze apotheker nog steeds afwezig is. Begin januari 1863 stopt Goris gérant te zijn van de apotheek Dillen. Hij verlaat de stad. In januari 1862 wordt aan de leerling-apotheker Defastré door de Geneeskundige Commissie van Brabant toegestaan de apotheek van de overleden Timmermans (overleden 2/10/1861) te bedienen, onder toezicht van Van Arenberg.

Vanaf half 1861 rapporteert het Register van de Zittingen van de Geneeskundige Commissie van Leuven eigenlijk geen visitaties meer, doch worden aangelegenheden vermeld in verband met het apothekersberoep. Het is meer een Inspectie geworden van op afstand dan wel een visitatie ter plaatse.

Het is bij K.B. van 11 december 1893 het "toezicht op de apotheken regelende", dat de apothekersinspectie werd opgericht. Vanaf nu worden de apothekers geïnspecteerd door apothekers en niet meer door geneesheren.

Besluit

In het belang van de volksgezondheid was een inspectie van de apothekers een goede zaak. Dat gebeurde trouwens al veel eerder spontaan in sommige steden, vooraleer het bij Wet verplicht werd. De frequentie van bezoek verschilde van stad tot stad, maar moest minstens ééns per jaar per apotheek plaatsvinden. Het feit dat die inspectie gebeurde door een groep geneesheren, (weliswaar met een toegevoegd apotheker) die vaak geen of heel weinig scheikunde kenden en de apothekers minachtend vanuit de hoogte controleerden, werd niet in dank aangenomen. Het waren trouwens ook de geneesheren die de farmacopees samenstelden en ze prepareerden bovendien zélf hun geneesmiddelen.

Uit de verslagen van de Commissie blijkt dat de meeste apothekers hun officina goed hielden, terwijl steeds dezelfde recidivisten vermaningen kregen voor het bewaren van vervalste of bedorven geneesmiddelen. Ook de aard van de vervalsing was vaak dezelfde. Met de drogisten had men blijkbaar nog het meeste last van al: ze verkochten geneesmiddelen, maakten onwettige reclame, stonden

als charlatans op markten of werden eigenaar van een apotheek die ze zonder diploma trachtten uit te baten.

Vanaf 1861 zien we geen verslagen meer van visitaties door de lokale Commissie. De Provinciale Geneeskundige Commissie heeft die taak overgenomen. Of de degelijkheid en de frequenties van de visitaties daarmee in het gedrang is gekomen weten we niet. We moeten in ieder geval nog dertig jaar wachten (december 1893) op een volwaardige Farmaceutische Inspectie, geleid en uitgevoerd door apothekers.

Résumé

L'existence de l'inspection des pharmacies était nécessaire pour garantir une bonne santé publique. Avant d'être obligées par la Loi, plusieurs villes l'appliquaient déjà spontanément. La fréquence des « visites » des pharmacies variait de ville en ville, mais devait s'effectuer au moins une fois par an. Le fait que des médecins (il est vrai avec l'assistance d'un seul pharmacien), mal ou ne pas au courant de la chimie, effectuaient le contrôle des pharmacies avec mépris envers le pharmacien, causait beaucoup de mécontentement.

Les Procès-verbaux prouvent que les pharmaciens tenaient en général leur pharmacie d'une bonne façon, tandis que les récidivistes étaient toujours les mêmes ainsi que la nature des falsifications des médicaments. Les droguistes causaient le plus de problèmes : ils vendaient des médicaments, se faisaient des publicités, vendaient les marchandises aux marchés comme des charlatans ou exploitaient des pharmacies sans diplôme.

Depuis 1861 les Commissions médicales Provinciales ont repris la tâche des commissions locales. Il faut attendre jusqu'en décembre 1893 avant qu'une Inspection Pharmaceutique valable, exécutée par des pharmaciens, ne contrôle les pharmacies.

Bibliografie

Dorvault, L'Officine 1894 (13e éd)

Van Hellemont, Fytotherapeutisch Compendium, 1985

Vandewiele, Geschiedenis van de farmacie in België, 1981

Dewaersegger, Gillias, De Becker, De apotheker te Leuven, 1993

Guislain, A., Contribution à l'Histoire de la Pharmacie en Belgique, 1959

Pharmacopoea Belgica Nova, 1854
Huyghe, B., De Algemene Farmaceutische Inspectie bestaat 100
jaar, 1993

Apotheker Guy Gilijs
Milsestraat 33 B-3053 Haasrode

N° 108

Leuven den 2, 1850.

Mynheer.

Uyner Excellentie de Minister van
Binnenlandsehe Zaken, ons heere den
Weg der Provinciale geneeskundige
Kamers op te, w'elken in de
de Koninglycke bevelen van 28
April en 14 July 1829, with alle
geneeskundige en andere verplichtingen
van het nieuw Medicaal geyigt en
van de Pharmacopoea Belgicqlyck
te maken, te weten ten eerste te
bruygen, dient het, dat de Kamers
de auctoriteit nemen, de overneem-
te keert te gaan. Van dien eene
beef, by goed gevonden, alle geneesken-
van ons. Het te versteltigen, dat de
A. thokses, aangevonden by den
Maand, geen anders dan het nieuw
Medicaal geyigt, tot het becciden
des door hem voorgeschreven genees-
middelen, zullen gebruiken.
By dusden ons vanden 11ten July van
te Koninglyckheit, endat in het
Winkels, by het vorent van den
van de, by de wetten, in de
van de, by de wetten, in de

Fig. 1

N° 52. Procès Verbal de la Visite des
 Officiers des Pharmaciens du 20 Br.

Aujourd'hui vingt octobre. Dix huit
 ont vingt trois à quatre heures de
 relevés, Pierre M. Me Lammant, Louis
 Wand, Heylighen, Kuiters et M^e
 → Demeré Pharmaciens, adjoint à l'administration
 → de sont rendus chez Me Heylighen pour
 y procéder à la visite de son officin
 tous les médicaments y ont été trouvés de
 bonne qualité.
 De la commission est transporté, après
 Me Parvoubroek, sur un Me Verbal
 de Me Parvoubroek, dont les officines
 se trouvent en bon état.
 fait et arrêté après la visite
 à six heures du soir
 à Louvain le 20 Br 1825
 Le Président
 Le Secrétaire
 Heylighen
 Wand
 Demeré

Fig. 4

Procès Verbaal van het Visitat
 der artseny-winkelers van den
 17 July 1800 vied en Wintery

In den threed en July 1800 vied
 ontstontig, heeft de Commisio
 by eenidary adest, tegenwoordig
 De heeren Jaerbaert, Voordt, de
 Gantthies, en Heylighen, Tweeden
 het Visitat gedaan van de
 artseny-winkelers van de
 heeren, Debron, waer alles in
 goeden stant was, en de
 waer de Commisio opgemaakt heeft
 het by verhoopte, tegen het toekomende
 jaar, alles in betide orde te worden
 opgemaakt het naar het Visitat
 veronder ten acht uren
 Leiden den 17 July 1800
 De Secretaris
 Heylighen
 Jaerbaert

Fig. 5

N° 48

Process Verbaal van het Visiet
 der Magalynen van de Droogster
 etc.

Voeden sijnen verstantingten no. m. b. 1800
 niet in t'wintig, De heeren Jacobus
 Voorstetter, Babel, Michotte, Gantker
 en Heylighen Secretaris der Kamer, die
 by een Vlagadieu, hebben sijn begrepen
 ten huise van de Droogster, hooren
 ten einde sijn verstanting. Hoffen te
 onderzoeken in het verstanting van
 Gedeeltes hoedanigheid, welke
 gelijckformig aan het Verreichte,
 gevonden sijn geweest. In naam hebben
 de Secretaris den Winkel van den Apotheker
 het van keuss, welken in goed vord was,
 eindelyk is de Visiet gemaekt geweest
 van het magalyn van droogen van den
 heer Kunnig, het welk in goed vord was
 is gevonden geweest

opgemaakt naar het visiet
 ten twee uren na middag
 Teuren den 19^{den} 1824
 De Secretaris
 Michotte

Fig. 6

Mededelingen - Communications

- Het Najaarscongres zal doorgaan te Hasselt op 21 en 22 oktober 2006, in Hassotel.

Thema: "Geschiedenis van alcohol (in al zijn vormen en afgeleiden) in de apotheek".

Bezoek aan het Nationaal Jenevermuseum.

- Le prochain congrès aura lieu à Hasselt (B) le 21 et 22 octobre 2006. Thème : « Histoire de l'alcool (en toutes ses formes et ses dérivés) dans la pharmacie »

Visite au Musée national du Genièvre.

- Het 38ste Internationaal Congres voor de Geschiedenis van de Farmacie vindt plaats in Sevilla (Spanje) van 19 tot 22 september 2006. Zie ook bijgevoegde Newsletter 7/2006 van de Societas Internationalis Pharmaciae Historiae.

- Le 38ième Congrès Internationale de l'Histoire de la Pharmacie se déroulera à Séville (Espagne) du 19 au 22 septembre 2006. Voir également « Newsletter 7/2006 » de la Société Internationale d'Histoire de la Pharmacie.

- De KNMP (NI) organiseert haar jaarlijkse Pharmaceutische Historische Dag op maandag 21 september 2006 in Utrecht. Inlichtingen bij ons lid Annette Bierman.

- Le KNMP (NI) organise sa Journée de l'Histoire de la Pharmacie annuelle le lundi 21 septembre à Utrecht (NI). Informations chez notre membre Annette Bierman.

LIDGELD

Vergeet niet uw lidgeld voor 2006 (30 € of 50 €) te storten op rekening 330-0734122-80 voor België of op giro 19.74.912 voor Nederland !

COTISATION

N'oubliez pas de renouveler votre cotisation en versant 30 € ou 50 € au compte 330-0734122-80 du Cercle !

Errata

Verbetering in Bulletin 109 in de tekst van C.V. de Bruin "Joodse apothekers in Nederland, het begin van een studie".

- Pag. 44, regel 5 : jaartal 1923 moet zijn **1917**.
- Pag. 47, Stamboom apothekers Pola(c)k (Afb.2) : zie verbeterde versie hieronder.

<p>STAMBOOM APOTHEKERS POLA(C)K</p> <p>Joseph Mordechaj Drogischt (Polack) 1739 Lwd. – 03.08.1765 Lwd. Lid koopmansgilde</p> <p>Philip Joseph Polack 1765 Lwd. – 23.06.1810 Asd. 2^e Weesperstraat</p> <p>Joseph Philip Polack bs.01.08.1793 Asd.- (1830-1834) Asd.</p>	<p>Afb. 2</p>	<p>Zadok Philip Polack 1801 Asd. – 05.07.1863 Asd. Weesperstraat 20</p> <p>Jacobus (Zadok) Polak 01.01.1840 Asd. – 25.05.1915 Asd. – 30.10.1924 Zandvoort Militair apotheker</p> <p>Eduard Polak 31.07.1843 Asd. – 13.09.1900 Asd. Hoogstraat 28</p> <p>Martijn Isaak Polak 17.06.1878 Asd. – 14.07.1957 Asd. Weesperstraat 134</p>
--	---------------	---

Overlijden-Décès

Wij melden met droefheid het overlijden van onze leden:

Collega **Willy Herreman** uit Berchem (B) op 14 januari 2006 in Edegem (B).

Mevrouw **H. van Geyn - Colenbrander** uit Almelo (NL) overleed in april 2005

Apotheker **Jan Hendrik Buijs** uit Doorn (NL) overleed op 2 januari 2006.

De Kring biedt de families en nabestaanden zijn gevoelens aan van medeleven.

RICHTLIJNEN VOOR AUTEURS

1. Bijdragen ter publicatie aangeboden dienen bij voorkeur op diskette, cd-rom of per e-mail. Elke tekst wordt voorzien van een korte titel.
2. Onder de titel komen de beginletters van de voornamen, gevolgd door de namen van de auteur(s). Verzocht wordt de bijdrage aan het eind te voorzien van een korte samenvatting in het Frans, Nederlands of Engels en opgave van naam en adres van de auteur.
3. Voetnoten worden doorlopend genummerd over het gehele artikel. De literatuuropgave wordt op de wijze van de Index Medicus' samengesteld en achteraan de tekst geplaatst als in onderstaande voorbeelden:
 - a. boeken: Zuring J. *Leven, ziekte en dood in Afrika*. 's-Gravenhage: Mouton, 1970:53.
 - b. tijdschriften: Vandewiele L.J. *De apotheek van de vroedmeester*. *Geschiedenis der geneeskunde* 1994; 1(3):26-32.
4. Voor goede reproducties wordt gevraagd foto's max. A4-formaat, zo mogelijk op mat papier; grafieken e.d. op wit papier met zwarte inkt of met inkt jet- of laserprinter geprint, te willen aanleveren. Ze dienen afzonderlijk genummerd te zijn en gaan vergezeld van onderschriften. Op de achterzijde van de illustratie wordt de naam van de auteur en de verkorte titel van de bijdrage aangegeven
5. De redactie behoudt zich het recht voor de kopij in te korten. De bijdragen mogen in dezelfde vorm elders zijn gepubliceerd.
6. Auteurs dragen de verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde foto's en reproducties

NOTES POUR LES AUTEURS

1. Les articles à publier seront de préférence sur disquette, cd-rom ou mail électronique. Chaque texte sera pourvu d'un titre court.
2. Sous le titre viendront les initiales des prénoms suivies du nom de l'auteur. Un résumé succinct en français, néerlandais ou anglais est souhaité en fin d'article ainsi que le nom de l'auteur et son adresse.
3. Les notes seront numérotées sur toute la longueur de l'article. Les éléments de bibliographie seront composés à la manière de l'Index Medicus et placés après le texte. Exemple :
 - a. livres : Zuring J. *Leven, ziekte en dood in Afrika*. 's-Gravenhage : Mouton, 1970:53.
 - b. revues : Vandewiele L.J. *De apotheek van de vroedmeester*. *Geschiedenis der geneeskunde* 1994;1(3):26-32.
4. Pour obtenir de bonnes reproductions, il importe d'envoyer les photographies d'un largeur de max. format A4, si possible sur papier mat; les graphiques et dessins seront à l'encre noire sur papier blanc ou imprimés par encrage ou laser. Chaque illustration sera numérotée séparément et munie de légende Au dos de chacune sera indiqué le nom de l'auteur et le titre de l'article abrégé
5. La rédaction se réserve le droit de raccourcir les textes. Les articles pourront être publiés ailleurs sous la même forme.
6. Les auteurs portent la responsabilité des photographies et des reproductions.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan bij schriftelijke toestemming van de auteur(s) en volledige bronvermelding.

Toute réproduction totale ou partielle doit obligatoirement porter l'accord d'écrivain et la mention de la source.

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX
CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE
Opgericht 18 april 1950 Fondé le 18 avril 1950

Bestuur - Bureau

Voorzitter - Président : GILIAS Guy, Milsestraat 33, B-3053 Haasrode

Redactie - Rédaction

Tel. 0032(0)16 40 22 04 Fax 0032(0)16 40 21 80 e-mail: guy.gilias@skynet.be

Secretaris - Secrétaire: VERCRUYSSSE Ghislain, Vanderveldenlaan 24, B-1652 Alsemberg

Tel/Fax 0032(0)2 380 78 44 e-mail: ghislain.vercruyssen@tiscali.be

Penningmeester Trésorier: VAN DER MEER Hugo, Kleistraat 7, NL-8121 RG Olst

Tel/fax 0031(0)570 561 349 e-mail: hvdmeer@daxis.nl

Assessoren - Assesseurs:

BIERMAN Annette, Rotterdamse Rijkweg 138 A, NL-3042 AS Rotterdam

Tel: 0031(0)10 415 71 36 - e-mail: aibmail@euronet.nl

Prof.dr. DE BACKER Christian, Speureweg 21, B-9830 St.Martens-Latem

Tel. 0032(0)9 281 00 38

DE MUNCK Guy, Residentie De IJsfabriek, Kronenburgstraat 27 bus 322,
2000 Antwerpen

Tel. 0032(0)3 248 09 99 - e-mail: gdm@kava.be

LEUPE, Hugo, Holdestraat 2-bus3/1, B-8760 Meulebeke

Tel. 0032(0)51 72 67 11 Fax 0032(0)51 48 88 89 e-mail: h.leupe@tiscali.be

LIBERT Charles, E217 - Résidence Planche Epinoy, Rue du Maréchal de Lattre de Tassigny,
F-59170 Croix

Tel 0033(0)32 83 38 770 e-mail : libert.charles@numericable.fr

VAN GELDER VERMEULEN Katia, De Sparren 3, NL-1251 SG Laren

Tel. 0031(0)35 531 76 61 - Fax: 0031(0)35 531 76 63 e-mail: kgelder@xs4all.nl

Ereleden Membres d'Honneur :

Dr.L.J. VANDEWIELE (†), Destelbergen (1960) - Lic.P. JULIEN, Paris (1970) Prof. Dr. A. HEYNDRICKX, Gent (1975) Prof. G. SONNEDECKER, Madison (1975) Dr.D.A. WITTOP KONING (†), Amsterdam (1975) Prof. Dr. W. SCHNEIDER, Braunschweig (1981) E.L.AHLRICH (†), Nieuwegein (1989) Prof.Dr. K. ZALAI, Budapest (1990) Prof. Dr. W.-D. MÜLLER-JAHNCKE, Heidelberg (1995) Prof. Dr.M. del Carmen FRANCES, Madrid (1995) Dr.F. LEDERMANN, Bern (1995) B. MATTELAER, Kortrijk (1996) Prof. Dr. H.A. BOSMAN-JELGERSMA, Oegstgeest (1998) Prof. Dr. Ch. DE BACKER, St.Martens-Latem (2000) J. VAN GELDER (†), Laren (2000)

Periodiek Bulletin Jaargang 55 , N° 110 1de semester 2006.

Uitgever: apr. Guy Gilias, Milsestraat 33 B-3053 Haasrode

ISSN 1370-7515

Contributie 30 €/jaar - année/13 €/nummer-numéro

Steunend lid/membre donateur: 50 €

Nederland: Giro 19.74.912 • IBAN: NL29PSTB0001974912 • SWIFT: PSTBNL21

België: 330-0734122-80